

ТРИЗУБІК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENT
UKRAINIENNE

Число 40-41 (590-91) Рік вид. XIII. 17 жовтня 1937 р. Ціна 2 фр. Рік 2 гр.

Світлій пам'яті нескореної слави Ясновельможного Його
Милости Івана

І О А Н А   М А З Е П И

Гетьмана Війська Запорозького й України обох боків Дніпра,
Отця Отчизни, оборонця чести й волі Держави, ктитора Великої
Лаври Київської Печерської, гоїного протектора культури
української й щедрого мецената,
на двістип'ятидесятиліття обняття ним гетьманської булави
це число, складаючи іменем своїх співробітників, читальників,
прихильників і всіх громадян УНР, вірних святим заповітам Вождя
Нації — блаженій пам'яті Симона Петлюри, в рідному краю
і в розсіянні сущих, глибоку пошану й щирю вдячність, присвячує

РЕДАКЦІЯ « Т Р И З У Б А »

ОД УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

В двістіп'ятидесятилітні роковини обрання на Гетьмана України славної пам'яти Великого Борця за її волю Івана Мазепи, Уряд Української Республіки чинить оцим відомим всім і кожному, кому про це відати належить, теперішнім і потім будучим вірним синам Отчизни й Матері нашої України про свою постанову: зробити від нині, щасливо до наших часів збережений, клейнод Гетьмана Івана Мазепи видимим знаком гідности кожного часного Голови нашої Держави.

Цією своєю постановою Уряд нагадує про те, що проголошення Української Народньої Республіки історичним Універсалом Центральної Ради з дня 22 січня 1918 року було відновленням тієї держави Русі-України, що тисячу років тому, за часів Великих Князів Київських була найбільшою потугою на Сході Європи, а згодом відновилася у славній на цілий світ лицарській Козацькій державі. Нагадує, що теперішнє Козацтво Української Народньої Республіки, яке гуртується на чужині навколо свого Уряду і своїх, з честю і славою, з кривавих боїв винесених, прапорів, — це є Військо того Народу, якого дружини були заборолом Європи перед степовими ордами, якого козацькі полки захищали грудьми своїми рідний край, віру християнську та європейську цивілізацію. Нагадує, що війна Української Народньої Республіки з червоною й білою Московщиною — це продовження тієї війни за визволення Батьківщини, яку проголосили Московщині наші предки і якої символом стало ім'я Гетьмана Мазепи.

По Полтавському бої Гетьман Іван Мазепа з вірною генеральною й полковою старшиною, з цілим Кошем Запорозьким змушений був покинути рідний Край, так само, як Уряд Української Народньої Республіки з лицарською Армією і багатотисячним громадянством.

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА

1687 - 1709

З гравюри Д. Галаховського р. 1708

І смерть Гетьмана Мазепи не знищила законного представництва самостійної Української Держави, так само, як не знищило її, всупереч надіям і бажанням Москви, вбивство її наймитом святої пам'яті Головного Отамана Симона Петлюри. Законний наступник Мазепи Гетьман Пилип Орлик боровся з Москвою всіми можливими для нього засобами, так само, як бореться з нею Уряд Української Народньої Республіки під проводом законного наступника Симона Петлюри Головного Отамана Андрія Лівичького.

Згідно з постановою Уряду тепер, коли грядуть великі події, в яких задзвенить і зброя українська, клейнод Мазепи на грудях Головного Отамана має повсякчас нагадувати Українцям про заповіт Мазепи й Петлюри, має наявно зв'язувати третю Українську Державність з Княжою і Козацькою, має кликати сучасну українську еміграцію до сповнення національного обов'язку і має сприятигуртуванню всіх живих сил народніх під державним Українським Проводом.

С и н и   З е м л і   У к р а ї н с ь к о ї !

Державна ідея це не тільки сучасність, — це тако-ж минушина та майбутність народу! Люди й покоління вмірають, — Нація — Держава їх переживає, і в'яже покоління. В державі цвіте свідомість нації та живе невміруща душа народу.

Нація без свідомости своїх державних традицій, без побожної пошани до пам'яті своїх великих державних мужів та героїв — це нація без сили, без моці, це нація без майбутнього. Ми-ж, Українці, в кривавих боях засвідчили відданість прастарим державним традиціям Українського Народу, а сучасна наша еміграція, її віра, карність і чин є яскравим свідомством нашої непохитности й запоруюкою великого та славного майбутнього!

Знаючи, що весь Український Народ живе повсякчасно думкою про визволення своє й незалежність і завжди на серці має безмежну, готову на всі жертви, любов до Батьківщини, яка знайшла собі триста років тому вислів у присязі патріота-українця.— «ще забуду Тебе, Єрусалиме, Ненько моя, мила Отчизно, бідна Україно, забвенна буди правця моя!»—Уряд Української Народньої

Республіки глибоко певен, що громадянство чинно засвідчить свою вірність традиціям української державности і до кінця виконає свій обов'язок перед Рідною Землею.

Року Божого 1937, жовтня 14 дня, на Покрову.

Вячеслав Прокопович

Голова Ради Міністрів УНР, Міністр Справ Закордонних

Володимир Сальський

Генерального Штабу Генерал-Хорунжий,
Міністр Військових Справ

К Л Е Й Н О Д   М А З Е П И

В історії української культури, а передовсім мистецтва, доба Мазепи — це, як підкреслив Д. Антонович, друга золота доба українського мистецтва, після незабутньої першої золотої доби, пов'язаної з могутньою Руссю - Україною та її володарями Володимиром Великим і Ярославом Мудрим.

Та коли в тій першій добі Україна стояла під переможним впливом Візантії та використовувала її мистецькі досягнення, переплітаючи її багатим народнім українським орнаментом, то доба Мазепи спрямовує Україну на захід Європи, що її культура розвивалася під впливом старого Риму.

Ці впливи Заходу знаходять у такого великого знавця мистецтва, яким був Мазепа, невисипущого протектора. Під його булавою розцвіла наша архітектура в українському бароку, в незлічимих творах ожили малярство та гравюра, всюди по Україні повирістали фундовані ним церкви. Був Мазепа фундатором багатьох речей мистецтва тако-ж і за границею, серед яких в першій черзі вирізняються — Євангелія арабською мовою і велика срібна плащаниця в Єрусалимі.

Вже ці пам'ятки вказують на те, що при дворі Мазепи, разом з таким майстром графіком, як Мигура, мусіли бути і майстри золотарської штуки, яка тако-ж зацвіла пишним квітом за його гетьманування!

Доля зберегла нам по сьогодні один, чи не найцінніший клейнод тої доби, а саме мошехранительницю-нагрудник Мазепи.

Нагрудник цей подарував гетьман перед своєю смертю наступникові своєму Орликові, як подає спогад, зв'язаний з тою пам'яткою. А родина Орликів в тяжкій скруті продала цей клейнод

Клейнод Гетьмана Івана Мазепи

мабуть у Кракові, де її закупив його один з колекціонерів з України. В родині цього колекціонера переховувалася ця мазепинська пам'ятка, як дорогоцінний спогад Мазепинської доби.

Пам'ятки тої доби Москва намагалася знищити всіма засобами. Зруйновано Батурин, палати Гетьмана, нищено образи й ікони, — й тільки випадково дійшли аж до нас такі пам'ятки, як, наприклад, велика гравюра на шовку, що її зашито було у фелон православного Владика, і яка тепер знаходиться в музеї Красінських у Варшаві.

Коли розпочалося по Полтаві варварське нищення всього мазепинського, моцехранительниця Мазепи мала найбільше виглядів, що збережеться: своїм розміром і тривалістю шляхетного металу.

* * *

Короткий опис пам'ятки ось такий: пам'ятка представляє з себе форму прямокутника з відрізними кутами в розмірі: дов-

жина — 6,5 см., ширина — 4,5 см., grubість — 1 см. Ціла вона викута з щирого золота і має на горі кільце, в яке закладалася стрічка чи нашійний ланцюг, а на долі є шрубка, що по розшрубуванні відчиняє мощехранительницю.

Обидві сторони багато емальовані. По обох сторонах навкруги біжить золотавий орнамент на гарному тлі, що мов чорна ряма одразу унагляднює ясно середину.

З одного боку—Спаситель на хресті, який має на горі латинкою напис (I. N. R. I.) і на долі адамів череп і кості. З обох сторін хрест прикрашений емалією: черволавим орнаментом винограду, зеленим стилізованим листям, яке виповнює і горішні кутки хреста. З другого боку представлені серед подібного орнаменту, прикрашені ще блакитними незабудьками на горі, приладдя мук Христової, а на долі герб Гетьмана на ясно рожевому тлі, оздоблений його ініціалами на різках І(ван) М(азепа) Г(етьман).

Виринає питання; якої роботи ця пам'ятка? Чи це праця золотарства кийвського чи чужого; може венеціанського; а може це діло вірмено-львівських майстрів при дворі Мазепа?

Не беруся тут судити. Хай наші знавці історії золотарського мистецтва скажуть тут своє слово.

В кожному разі мощехранительниця — це розкішна пам'ятка старого золотарства. Вона проречисто вказує на високий рівень золотарського мистецтва при гетьманському дворі, вона є прегарною ілюстрацією-мініатурою доби українського барока, в осередку якої стоїть Мазепа, що його сучасники величали «найпершим сином України, драгоцінною окрасою і справжнім її благодітелем, будівничим батьківщини».

Нам, еміграції, ця реліквія дорога не так своєю мистецькою красою, як тим, що вона зв'язана з пам'яттю і чином Івана Мазепа.

Бо-ж ми, еміграція, очолена Урядом Української Народньої Республіки, продовжуємо і здійснюємо ідею Великого Гетьмана: незалежність і державність України!

Р. Смаль-Стоцький

НЕЗДІЙСНЕНИЙ ЗАПОВІТ

Ucraina ab utraque parte
Borysthenis perpetue sit
ab omni externa dominatione libera...

(Політична формула мазепинської еміграції)

250 років тому в українському степу, над річкою Коломаком загули триумфальні гарматні салви, що сповіщали про обрання нового козацького вождя — Гетьмана Івана Мазепа.

Це йому судилося по хвилі руїни вписати до історії України нову трагічну й славу сторінку. Це він став на ломі двох епох української історії, як невмірущий символ волі України до власного життя. Більше ніж два століття відділяють його чин від нашого часу, а проте говорить він для сучасного українця живим змістом — темній і сумний в безпосередніх, найближчих своїх наслідках, світлий і переможний в своїй ідейній ясності, в своєму невичерпному впливі на душі далеких нащадків.

Коли читаємо документи з часів Мазепиного зриву, документи з часів після-полтавської реакції — тяжких часів України, документи з історії Мазепинської еміграції, не хочемо вірити, що це все діялося давно — таке воно недавнє й знайоме.

Чи це сивий Гетьман кличе нарід до бою за «визволення з незносного ярма московського», чи Головний Отаман веде свої полки проти большевицьких банд? Чи це старшина й чубате Запорожжя переправляються через Дніпро під Переволочком, втікаючи до Туреччини, чи переходять через Збруч здесятовані полки Армії УНР?

Чи це цар Петро боронить Україну від Мазепи й Шведів, від «поработителів» та «єретиків», несе Україні в своїх маніфестах «незвичайні права і вольності» такі, що «більших не має жадний інший нарід на світі»? Чи може це вождь російської революції звільняє Україну від «буржуазної» Центральної Ради, від німецьких і польських імперіялістів і «поработителів», запевняючи так само, як Петро в своїх маніфестах, що несе Україні соціалістичний рай, свободу і щастя всім трудящим і національне визволення «вплоть до отдѣлення»?

Чи це гремлять анатемами в церквах на «зрадника і богоодступника Івашку Мазепу», який «хотів церкви Божі на костели пообертати», чи це розпинаються большевицькі оратори, заплывується осканженіло преса проти «націоналістично-петлюрівської білобандитської наволочі», яка й на чужині не перестає продавати Україну?

Чи це залога Батуринська заявляє ворогові: «Всі, як один почremo!», чи 359-ть умірають з національним гімном на устах під Базаром?

«Москва лютує, Москва Батурин руйнувала, всіх людей перебила, немовляток не пожалувала. Не зарікаймося, браття, в московській крові по коліна бродити» — розпачливий крик сучасника, збережений у судових актах. Такий крик виривався з українських грудей і за часів українських визвольних змагань 17-20 років, такий крик виривається ще й тепер.

І справді, чи-ж не так само лютувала Москва, «визволяючи» Київ від «Петлюрівських банд», чи-ж не так само, як Меншіїна у Батурині, справляв Муравйов кривавий бенкет у Києві, заливаючи українською кров'ю підлоги льохів чревичайки? І чи-ж тепер, не так само, як колись, гинуть сини України по московських катівнях, однаково ті, що з Москвою боролися, як і ті, що Москві повірили?

Аналогії Мазепинських часів з Петлюрівськими — величезні. Та ці аналогії повчальні. По подіях, які скоїлися за гетьмана Мазепи і за наших часів, немає місця для непевності й запамороченості, для національної несвідомості й рожевої наївності прихильників «братського» порозуміння.

Все стає загострено зрозумілим. Залишається чорне й біле, страх і відвага, підтість і героїзм, зрада і вірність, власна шкура і Отчизна.

Залишається одне зрозуміння, що тактика Москви, методи її боротьби з Україною були і є завжди однаковими.

З відмороженими руками й ногами, скорченими каліками верталися тисячі козаків часів Мазепи з «каналських робіт». А вдома довідувалися від своїх родин про те, що тепер називається «поставками» і «державними заготівлями», про те, як «москальки — соколики забірали останні волики, а як верталися здорові, поїли й останні корови». В 1735 році фельдмаршал Мініх скаржився царю, що немає як вести війни з Туреччиною, бо в ограбованій московською адміністрацією Україні московське військо вже не може знайти поживи. І справді, походи до Персії, копання лінії над Озівським морем, копання каналу довкола Ладозького озера, будівання на болоті Петербургу і каналу між Волгою і Доном коло Царицина — все це з успіхом спричинялося до фізичного винищення Українського Народу. З неменшим успіхом, ніж zorganizований совітами голод на Україні, Соловки, розкуркулювання, «воєнізація прикордонної смуги» та так звана «боротьба з сільсько-господарським саботажем». Економічна регламентація часів Петра I по Полтавській перемозі, хоч не називалася ні «держпланом», ні «п'ятирічкою», проте так само служила економічному узалежненню України від Московщини, так само змагала до одної мети систематичного ослаблення України, позбавлення її вибухової сили, викорінення до решти українського сепаратизму.

Як великої ласки просив у царя Іван Скоропадський, щоб не всіх українців називали зрадниками. Він дав стільки доказів своєї відданості, а проте і він не встерігся цього епітету від царя, як не встерігся цього епітету і Любчено від сучасного володаря Московщини.

«Всё гетманы являются изменниками!» — проголосив Петро.

А двісті років по ньому писав один з тих, що за наказом Москви заливали кров'ю Україну:

«Все население с первого до последнего — заведомо белогвардейцы, эксплуататоры, палачи, классовые враги, которым не может быть пощады» (Е. Бражнев. В дыму костров).

О, так політика Москви супроти України залишалася та-ж сама.

«А полковниковъ и старшину — писав Петро I Меншікову — вели сколько возможно ласково призывать». Чи-ж не так само «ласково призывала» Москва сучасних «полковників и стар-

шину», починаючи від Тютюнника і кінчаючи Крушельницькими, які всі марно згинули згодом в большевицьких льохах...

Всіма засобами йшла і йде Москва до того, щоб, за словами Затонського, «осідлати українську національну стихію», а за словами Катерини — викоринити «развратное у малороссіянь мнѣніе, по коєму поставляють себя народомъ отъ здѣшняго совѣтъ отличнымъ».

Викоринити! Тоді мазепинство, тепер петлюрівство.

Осідлати! Тоді «малороссійское дворянство», яке «суплітками» і «просьбами» промощувало собі шлях до добробуту, тепер українську інтелігенцію, що далася піддурити і пішла на московські обіцянки.

Нічого не змінилося, і справді обставини боротьби Мазепи і боротьби Петлюри проти Московщини призводять нас до однакових міркувань.

В цих обставинах міг Пилип Орлик ствердити, що українці «жалосне нарікають», бо не послушали в своєму часу заклик Мазепи і повірили брехливим, присяжним обітницям царя. Так само і тепер, під усе важчим тягарем ворожого терору та експлоатації, з кожним роком усе краще й глибше пізнає Україна, ким був для неї С и м о н П е т л ю р а !

В цих обставинах вже не пасивність і оспалість, не демагогічний дурман та несвідомість тримають Україну під ворожим пануванням, ні — це вже тільки залізні лабеті ворожої переваги, тільки фізична зброя в руках ворога і власна фізична розбробненість стримують вульканичне тиснення народного гніву.

Як визволителя, з процесіями і хлібом сіллю приймала в 1711 році Україна Мазепиного наступника Пилипа Орлика і тільки зрада союзників поклатала край його перемозі. Так само Петлюрівці не зустріли б тепер на Україні холодних і байдужих сердець.

Історія Мазепи повторилася в наші часи. Мимоволі насувається питання: чи історія України має бути тільки повторенням незмінних циклів, тільки рядом довгих ночей занепаду по коротких, ясних днях перемоги й розквіту, тільки довгим сном, перерваним час-від-часу вибухами боротьби ?

Ні! Історію творять не сліпі сили природи, а люди. По трагічних невдачах цілої низки героїчних повстань мали поляки всі дані до виведення незрушного історичного закону: безнадійності збройної боротьби за самостійність. З'явилися були тоді між ними одиниці, які в цей «закон» міцно повірили, але помилшилися... Бо людський розум і людська воля можуть протиставитися сліпій інерції історичних повторень.

Не можемо мати сумнівів, що УССР повторює в прискореному темпі цикл розпочатої Скоропадським після-полтавської Гетьманщини, засудженої на смерть від самого початку. Воля ворога керує цим процесом окроювання і нищення політичної, бодай зовнішньої, окремішності, потрібної йому тільки для декорації.

Але, крім гетьманщини Скоропадського, покірної волі переможного ворога, була ще й гетьманщина, яка ворогові не скорилася, гетьманщина емігрантів Мазепи й Орлика. Гетьманщина, яка волі ворога протиставляла перед цілим світом волю України. Її провідне гасло; повторене в багатьох пам'ятках її діяльності, її досі нездійснений заповіт, уміщено на початку цієї статті: «Україна по обох берегах Дніпра має бути на вічні часи вільна від чужого панування!»

З цією гетьманщиною Мазепи і Орлика ворог боровся так само завзято, як бореться з Українською Народньою Республікою Симона Петлюри і Андрія Лівичького. Тільки старечий вік, зломане здоров'я, що не могло вже витримати тягару поразки, визволило Гетьмана Мазепу від долі Симона Петлюри. Петро не скупився на гроші, бажаючи добути, або звести із світу Мазепу; його агенти зуміли в далекому Гамбурзі схопити Мазепино небожа Войнаровського. Ув'язнені з наказу царя жінки емігрантів писали до чоловіків слізні листи, зворушуючи їх описом своїх терпінь, намовляючи до повороту.

Ця перша еміграція не виконала свого історичного завдання, не донесла державного прапору самостійної України, прапору, що його, вручила їй на її відповідальність історія до кращих часів, щоб розгорнути його на українських просторах. До кінця життя Пилипа Орлика знали його уряди і дипломати європейських держав, як живе уособлення незалежної української державності.

Запобігти повторенню цієї сумної сторінки української історії надати їй іншу, протилежну динаміку може і повинна сучасна українська еміграція!

А. Крижанівський

ПРО ВАГУ ТРАДИЦІЙ

Річ загально відома, що свою політичну і культурну міць та могутність, свою світову супремачію — панування над безкраїми океанами та скарбами далеких суходолів завдячують англійці у великій мірі своєму вмінню зв'язувати нове з старим, сполучувати засвоєння всіх здобутків поступу з дбайливим береженням всього старого, традиційного. В англійському суді адвокат мусить часто, поруч із найновішими «білями», покликатися на постанову, датовану середньвічною датою, зв'язану з півлегендарними вже особами і подіями предковічної старовини. З незрозумілою для нас упертістю і пієтизмом зберігає в Англії свої власні, хоч би й як дрібні та формальні, на перший погляд, звичаї та реліквії кожний полк, кожний університет. Кожна славна не то що сторінка, але

й рядок національної історії не вмірають, живуть у зовнішніх, дбайливо збережених, пам'ятках і реліквіях, живуть і в англійських душах.

Впадають в очі наслідки цього послідовного консерватизму, здорового культу традиції. Національні зусилля не марнуються, національні здобутки не припадають порохом байдужості та забуття і не руйнуються, матеріальний і моральний капітал нації невпинно зростає.

А тепер огляньмося на себе!.. Згадаймо, що Київ був столицею могутньої східно-європейської імперії, дивував чужинців своїми багатствами й високим рівнем своєї культури тоді, коли бідні мешканці Англійського острова ледве ще виходили з північного варварства, ледве починали будувати зруб своєї, не імперіальної ще, а тісної, локальної державності. І пригадаймося над питанням: чому ролі змінилися на нашу некористь?

Сталося це безперечно тому, що історія Англії була безперервним розвитком, опанованим і зорганізованим тяглістю традицій. А в українській історії раз-у-раз констатуємо страшні катастрофи, а після них спроби будувати на ново, від початку.

Не одне західно-європейське місто, італійське або німецьке, може похвалитися більшою кількістю середньовічних будівель, ніж уся Україна має збережених будівель з доби княжої державності. Замки, палати й церкви часів нашої слави й могутності переважно розібрані по камінчику, їх фундаменти засипані землею так, що важко або й нема змоги їх знайти. Ще в литовській добі українці дозволили володимирським і московським митрополитам повивозити на північ мистецькі й книжні скарби, ошаджені татарами. Дійшло до того, що чужинець — великий князь Витовт з обуренням звернув на це увагу наших предків.

Згодом, у польській добі, аристократія наша почала масово вирікатися предківських традицій: віри, мови й національності. Але залишалось ще багато вірних своїй вірі та національності багатих і вельможних українців наприкінці XVI ст., коли дивувався їх байдужості поляк — біскуп Юзеф Верещинський, бачучи, як трава росте і кози пасуться між мурами Ярославової св. Софії.

А народні маси?

Наука ствердила, що буря козацьких змагань майже цілком витиснула з їх пам'яті, з народньої усної словесності спогади про княжу добу. Виходить, що в часах відновлення, відбудови української державності йшло в забуття те, що саме в тих часах треба було **п р и г а д у в а т и** і мати весь час перед очима.

Козацька доба записалася в історії України цілим морем жертвенної крові, героїзму, посвяти. Її традиції могли б запліднити український дух на віки вічні вогнем завзяття, якби українці зуміли їх як слід зафіксувати та зберегти. Але ось у XVIII столітті літописець козако-український Самуїл Величко нарікає на оспалість писарів козацьких, освічених представників ко-

зацької верстви, що полінувалися докладно описати нечисленні лицарські подвиги. Свій опис козацьких змагань Величко мусів писати на основі праць поляка Твардовського і німця Пуфендорфа. Прочитайте уважно останні томи історії Грушевського, присвячені козацькій Україні, і побачите, що вони оперті переважно на чужинецьких документах. Від 1654 р. до XVIII ст. донесення московських послів та д'яків, так звані «статейные списки» — правлять за головне джерело політичної історії України. А це-ж усе одно, що писати історію УНР на основі большевицьких публікацій! Державний архив України з часів Хмельницького та Виговського вивіз з України Тетеря і невідомо де заповід; архив часів пізніших гетьманів згинув разом з усіма призьбіраними Мазею культурними скарбами в той пам'ятний день, коли Москва зруйнувала вірний Мазепі Батурин і вирізала все його населення. Останки архиву Мазепиних наступників догнивали в XIX ст. в льохах різних російських установ: провінціалъних судів та казюнных палат.

Українські історичні та культурні пам'ятки гинули в часі чужинецьких наїздів, домашніх кромол та чвар, а те, що чудом врятувалося від огню, руїни, хижацтва і недбайливості, — розійшлося по скарбницях і музеях усього світу, прикрашує петербурзький Ермітаж і збірки американських мільйонерів *).

Багато спричинився до цього брак власної державности, але... Але поляки, напр., стративши так само, як ми, свою державність, видали з по-між себе багатьох таких збірачів, як Свідзінський, що, мешкаючи в Києві, дбайливо й жертвенно збирав на славу польської культури слов'яно-українські рукописи, документи до історії України, пам'ятки по Мазепі і навіть пам'ятки по Шевченку, що на них українці не звертали тоді належної уваги. **)

Не диво, що, не шануючи як слід свого власного минулого, українці почали були втрачати до нього моральне право. Дозволили Московщині привласнити своє давнє національне ім'я, свою давню старо-княжу київську славу, що нею Москва пишається досі та імпонує досі всьому світові, а самі з'явилися на міжнародній арені немов якісь безбаченки, з'явилися перед чужими народами, цілком для них несподівано, з своїми державними аспіраціями. Відновлення української державности, факт

---

*) До Америки, наприклад, було продано єдину велику збірку емалів з часів Київської Держави, розкішного мистецтва, на яке міг дозволити собі тільки багатий державний народ.

**) Із збірок Свідзінського збереглися, між иншим, в музеї Красінських у Варшаві величезний і розкішний образ-мідерит Галаховського з портретом Мазепи, кліші гравюру надвірного гравера Мазепи Мігури та інших тогочасних українських граверів (музей дозволив Українському Науковому Інституту в Варшаві зробити з цих кліш, між якими знайшовся незнаний досі портрет небожа Мазепи — Войнаровського, відбитки), ціла низка мідних кліш, власноручно різаних Шевченком, і багато де-чого иншого.

в дійсності цілком природній та історично виправданий, було несподіванкою для багатьох чужинців і несподіванкою для багатьох таких українців, що встигли багато з своєї історії забути. Тяжко було цим забудькам рухатися в новій обстанові, до якої вони, втративши національно-державну традицію, не були психічно приготовані, так, як, напр., приготовані були до відродження своєї державности поляки або чехи. Не диво: адже-ж довгий час перебувала частина української інтелігенції під впливом російського революційно-нігілістичного світогляду, божевільної віри в те, що все треба будувати наново, а перед тим конче руйнувати все старе. Наслідки цієї настанови переживає тепер Україна в злиднях, пониженні та муках.

Інші народи опинилися в становищі, подібному до нашого, але зуміли з нього вийти. Завдячували це гарячому плеканню національно-державних традицій. Коли завалилася Польська держава, в Пулавах створено не музей, а санктуаріум польської традиції: зібрано там пам'ятки — реліквії по королях, воєвниках, великих людях Польщі. До Пулав приїздили не з цікавості, а немов на прощу... Коли російське військо мало що не захопило Пулавських скарбів, поляки ховали і охороняли їх, не жалуючи для цього навіть життя. Краківський замок, Вавель ніколи не став для них австрійською касарнею, в яку був обернений, завжди залишався святиною — мурованим серцем Польщі.

А коли впали пута неволі, кожний польський патріот вислав гроші на відновлення Вавелю і вважав за велике щастя вмуровання до його стін цеглини з своїм ім'ям. Президент Польщі мешкає в давньому королівському замку в Варшаві, в не дуже імпазантній, як на теперішні часи, до недавнього ремонту сильно знищеній будівлі, але не може її проміняти на жадний залізо-бетонний комфорт, бо хоче задокументувати т о т о ж н і с т ь відродженої Речі Посполитої з давньою.

Польська традиція ніколи не занепадала, не слабла, через те аномальність, неприродність поділу Польщі завжди залишалася річчю для всіх цілком очевидною. Не можна цього сказати про чехів. Вони зійшли були на рівень етнографічної маси, закорінився був погляд, що чеська мова простацька, мужицька, не може виходити з уст освіченої людини, не може бути зняряддям вищої культури. Музейними і архивними розкопками відслонили чеські «будителі» славне минуле народу і відродили його.

Нашадки володарів світу — римляни упали були до рівня другорядної європейської нації, народу вбогого, всесвітнього резервуару мандрівних акторів та співаків. Мусоліні осушив ціле озеро, щоб показати землякам на його дні затоплений корабель цезарів, не жалуге мільйонів з державної скарбниці, щоб видобути з-під скам'янілої лави вулиці старо-римських міст. І ось Італійська імперія, ще недавно тільки далекий історичний

спогад, тільки химерна мрія в гарячому серці Дуче, стає на наших очах дійсністю.

Таких прикладів можна навести безліч. А практичні з них висновки читач легко зробить сам.

Б. Ольхівський

МАЗЕПА В ЗАХІДНЄ - ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРАХ

Постать Мазепи, як сюжет світової літератури, можна безперечно поставити поруч таких постатей, як Прометей, Моїсей, Фауст, Дон-Жуан і інші. Можна поставити тому, бо, як і ці постаті, Мазепа в світовій літературі втратив, здебільшого, свою первісну, обмежену часом і місцем, історичну дійсність, а став просто постаттю легендарною, яка тільки є виразницею певних загально-людських ідей та змагань. Взнявши на увагу цей універсальний характер постати Мазепи в світовій літературі, ми мусимо погодитися з фактом, що часто ця постать дуже мало має відношення до справжньої історичної постати Мазепи, а навіть інколи, по-за самим іменем Мазепи, — нічим не нагадує нашого національного героя. Проте обурюватися чи висловлювати жаль з приводу цього факту немає чого: багата різнородність інтерпретацій, яких постать Мазепи зазнала у світовій літературі, може бути тільки мірилом її живучості та її неодмінної символічної вартості.

Ми не маємо ще досі докладної студії про Мазепу в світовій літературі, чи хоч би тільки у ближчих для нас слов'янських літературах; історія цього сюжету ще не оброблена й вимагає великої праці та переборення майже непереможних труднощів для здобуття відповідних матеріалів. Все, що дотепер було опубліковано на цю тему, мало характер фрагментарний, причинковий і багато питань залишилося ще досі ледве порушеними або й зовсім невиясненими. Короткий огляд, який оце подаємо, є тільки переликом найголовнішої літератури про Мазепу в західно-європейських мовах і ніяк не претендує на повноту.

Вирвадив Мазепу до світової літератури Вольтер, змальовуючи його життя і долю в своїй «Історії Карла XII» (1731 р.). Він тако-ж умістив у своїй книжці видуману Паском легенду про Мазепу, прив'язаного до коня, яка згодом стала джерелом стількох пізніших творів світової літератури, присвячених Мазепі.

Найдавнішим белетристичним твором про Мазепу є французький роман з 1764 р. «Спогади Азепи», якого автором є Анрі Контан д'Орвіль. Всупереч заголовкові, головним героєм цього твору є Мазепа, гетьман України. В анекдотичній канві цього роману

автор використовує легенду Паска, але в історичних подробицях виявляє цілковите незнання обставин та фактів. Та це не перешкоджає тому, що цілий роман є апотеозом Мазепи, як національного героя у боротьбі з Москвою. Роман цей, єдиний знаний нам літературний твір про Мазепу з XVIII-го століття, мав досить великий успіх та був перекладений на німецьку, данську і російську мови.

Велика доба популярності Мазепи у світовій літературі починається тільки з початком 19-го століття, в добу романтизму. Що саме викликало таке велике зацікавлення сюжетом Мазепи, ще не вияснено. Безперечно чимало причинилася до цього поема Байрона, видана в 1819 р. Але ще до її появи ми зустрічаємо твори, присвячені Мазепі. В 1811 р. в Бостоні (в Америці) виставлено з великим успіхом драму невідомого англійського автора п. з.: «Мазепа, гетьман України». Сюжет цієї драми обертався довкола Полтавської битви, але, як зазначувала тогочасна критика, єдиною історичною постаттю в цій драмі був Мазепа, а всі інші особи драми — видумкою автора. Можна догадуватися, що перед виставленням її в Бостоні ця драма раніше була виставлена в Англії. Другим таким твором, що тільки почасти відносився до Мазепи, була трагедія в 5-ох діях німецького автора Гайнріха Бертуха п. з. «Олексій Петрович» (1812 р.), в якій цей син Петра Великого гине від кинджалу гетьмана Мазепи. Про театральну кар'єру цього твору відомостей не маємо.

Згадана вже вище поема Байрона перекладена майже на всі європейські мови. Поема ця, що її слід зарахувати до найвидатніших творів із мазепинським сюжетом, спопуляризувала передовсім легенду Паска про Мазепу, прив'язаного до коня.

В 1824 р. виставляють у Парижі мімодраму Леопольда і Кювелієра п. з. «Мазепа, або татарський кінь», яка входить до залізного репертуару так зв. «кінної драми», та в англійській перерібці Г. М. Мільнера (1831 р.) зазнає великих успіхів цілі десятки літ як в Англії, так і в Америці. Під впливом популярності Мазепи, викликаної появою поеми Байрона, виставами мімодрами, та безпосереднє виставленням образів двох французьких малярів Гораса Верне і Люї Булянге, які змалювали Мазепу, прив'язаного до коня, в 1829 р. появляються французькі поеми про Мазепу графа Жюля Ресегіє та Віктора Гюґо. Сюжет поеми Ресегіє є майже ідентичний з першою частиною поеми Гюґо, лише автор, ідучи за Кювелієром, робить з Мазепи татарського князя. Поема Віктора Гюґо, з мистецького погляду, безперечно краща. Мазепин кінь є тут символом людського генія, «що на вогненних крилах перебігає всі поля можливості і душевні світи».

В 1830 р. виходить в Парижі анонімний роман в 3-х томах п. з. «Мазепа, вождь українських козаків». Ближчих відомостей про цей роман, на жаль, не маємо. На цьому романі і кінчиться французька літературна продукція про Мазепу, Французькі етю-

ди Е. М. де Воює (1911) та Борщака і Мартеля (1931) стоять уже на межі белетристики і історичної літератури.

Довше тривало зацікавлення Мазепою в англо-саксонському світі. В Америці, крім граної довгі роки драми Г. М. Мільнера, в 1833 р. виставлено вперше в Н'ю-Йорку (в театрі Бавері) драму «Мазепа» дуже відомого тоді американського автора Джона Гауерда Пейна. В 1849 р. виходить в Лондоні книжка графа Генрика Красінського про «Українських козаків», в якій оповідається між иншим і про Мазепу. В 1850 р. з'являються два твори про Мазепу: романтична драма «Мазепа» Т. Г. Лейса та поема невідомого автора п. з. «Мазепа або дикі коні України». Врешті в 1890 р. подібна сюжетом до попередньої поеми Г. Л. Вільямса «Мазепа або дикий кінь».

Німецька література може похвалитися такс-ж довгою низкою творів про Мазепу, хоч не дала таких видатних річей, як поема Байрона або Гюго. Найвидатнішим німецьким твором про Мазепу залишиться трагедія Рудольфа Готшала «Мазепа» (з 1860 р.), яка з великою симпатією змальовує змагання Мазепи до здобуття незалежності України.

Всі інші твори, як поема Г. Е. Штебіша (з 1844 р.), драми А. Мая («Король степу» з 1849), К. Ю. Штарка («Битва під Полтавою», 1855) та К. Костінга («Мазепа або супротивники», 1886) та повісті А. Мюцельбурга (1860) і А. Зондермана (1882) мають дуже малу літературну вартість.

Шведська література, як це не дивно, може виказати тільки два твори: оповідання Вернера фон Гайденштама «Мазепа та його посол» та нудну поему Валліна про «Карла XII», в якій кілька пісень присвячено Мазепі.

В італійській літературі знаходимо тільки два, і то анонімні, твори, знані нам тільки з заголовків, які можуть мати де-яке відношення до Мазепи. Є це драми про «Карла XII» з 1830 і 1888 років.

В румунській літературі про Мазепу оповідає історична новеля Юрія Асахі «Мазепа». Гетьман, прибувши з Карлом XII до Молдавії, зустрічає монахиню, що є його дочкою з неправого ложа, обоє вибираються до Єрусалиму, але Мазепа, прибувши до Галацу, вмирає.

З цього короткого огляду можемо зробити такі висновки: політична роль Мазепи, як воєвника за незалежність України, була зовсім жива в свідомості західно-європейського суспільства ще в XVIII-му столітті, головню завдяки Вольтеровій «Історії Карла XII», до якої матеріяли про Україну дав французькому письменникові великий «мазепинець» Орлик. Літературні твори про Мазепу, що їх маємо з того часу, виразно підкреслюють ту його роль, симпатизуючи з його змаганнями до здобуття незалежності України. В XIX-му столітті це зрозуміння для ідеалів Мазепи трохи затрачується під впливом російської анти-української пропаганди. Тільки найвидатніші письменники, як Байрон і Гю-

го, усвідомляють собі виняткову роллю Мазепи в житті його народу; менші письменники в своїх численних повістях та драмах використовують сюжет Мазепи для продукування шаблонних творів, де головним елементом є цікава фабула. В ХХ-му столітті ім'я Мазепи в західно-європейській літературі вже не таке популярне. Та це не означає, що культурний європейський загаль перестав цікавитися постаттю Мазепи. Навпаки, постать Мазепи в різних енциклопедичних замітках, в окремих історичних статтях та монографіях набирає більше реальних барв та більше зближується до історичної постати великого провідника українського народу, ніж коли-небудь. Лише в краснім письменстві зацікавлення Мазепою, як героєм твору, помітно зменшується. Та це і не дивниця. Стисла історична наука розв'язала деякі романтичні легенди, що повстали навколо постати Мазепи, зробила постать Мазепи реальнішою та більше зв'язаною з українським історичним та побутовим тлом. Тому за писання літературного твору з мазепинським сюжетом може братися тільки той чужеземний письменник, який мав змогу ближче пізнати історію і культуру України. Проте із зростом зацікавлення в цілому світі в останніх часах до України, із зростом знання української історії, побуту та культури в європейському суспільстві ми можемо мати певну надію, що бурхлива, романтична і трагічна постать Мазепи, яка своїм демонізмом, величчю і силою захоплювала Європу протягом двох століть, вирине з повною силою на сторінках європейської літератури, погляне на європейського читача, вирізьблена рукою правдивого майстра, який не заважається поставити постать Мазепи в першому ряді провідників європейських народів та сполучити його особисту трагедію з трагедією українського народу в одну цілість.

І. В. Дубицький

ІЗ СПОГАДІВ

Вже за наймолодших років притягали дитячу увагу порозвішувані в їдальні та в батьковому кабінеті нашого кївського помешкання великі портрети: суворого Богдана Хмельницького з булавою в руці, з малесенькими, наче ляльковими, козачими полками та шатрами біля його ніг; Адама Кіселя з округлим рожевим обличчям, в червоному жупані та жовтих сап'янцях, цілої родини Стародубських Шираїв в червоних кунтушах, зелених з золотом каптанах і багатьох інших.

Проте найцікавішою і навіть трохи страшною здавалася велика гравюра англійської репродукції, в потемнілих золочених рямцях, що висіла в нашій вітальні.

Сивий породистий кінь з високо закинutoю головою, з розпущеним на вітер хвостом, мчить лісом, через повалені дерева, прив'язаного до його спини голого юнака, а хижі вовки ос-ось настигнуть його...

Не могло це не цікавити хлопця, не могло не вимагати пояснень.

Історію Мазепи не раз оповідала мені мама, зрозуміло, в приступній мені віковій та тодішнім обставинам формі; говорив про це часом і сам батько.

Але оповідалося це завжди в такий спосіб, що на боці Мазепи були всі симпатії як оповідачів, так і слухачів: мене й молодшої сестри, Катрі.

* * *

Київська 4 гімназія, до якої мені довелося згодом вступити, була не зовсім звичайний тодішній учбовий заклад — мала вона в Києві славу «українофільської» гімназії.

На чолі її стояв Олександр Васильович Михайлів, колишній член цілком українофільського Київського відділу Географічного Товариства.

Викладали в ній: російську мову і літературу славний історик України Орест Іванович Левицький, математику — тако-ж член Київського відділу, дуже близький до «Старої Громади», якщо навіть не член її, Мусій Миколович Пантелеїв, а грецьку мову — українець з Галичини Микола Іванович Козловський.

Отже в тій гімназії довелося у Ореста Івановича вивчати на пам'ять «Полтаву» Пушкіна, декламувати її, слухати з цього приводу талановитих і цікавих пояснень дорогого вчителя.

Дуже обережні були вони, але вмів старий Левицький, тоді ще молодий, кременний, чорнявий горбоносий красунь з огневими карими очима, виплекувати в хлоп'ячих душах дзернята любови до України, до її народу, до її славного минулого... і ні разу, за тих реакційних часів, ніколи не заплямував він пам'яті Мазепи офіційним тодішнім тавром зрадника.

І ні разу тоді, не дивлячися на обов'язкове вчашання до церкви, не був я на так званому «торжестві православія» — урочистому анатематуванні з церковного амбону в першу неділю посту — зуміли якось батьки і виховники зберегти хлоп'ячу душу від прикрих вражіннь.

* * *

Що-року влітку виїздила вся наша родина до нашого маєтку в селі Підлипному, біля самого Конотопу. Часто приїздили туди до нас батькові приятелі з Києва. «Київостаринці», і майже що-літа влаштовувано тоді з ними подорожі до Батурина.

28 верстов треба було проїхати під гарячим сонцем широченим, зарослим травою, шляхом, з порубаними, попаленими, чи

не Катерининськими ще, вербами з обох боків його, мишаючи білі хатки сел Красного, Митченок.

І здалека вже, під'їзджаючи до Батурина, видно, трохи праворуч, попереду його, так звану Теплівку — білі високі сумні руїни палацу останнього гетьмана, палацу, якого збудовано з усією розкішшю XVIII століття, і в якому ніколи ніхто не мешкав...

Проте, не ці руїни притягали головну увагу наших екскурсій, не цілком реставрований заходами нащадків дім Кочубея в самому Батурині, і навіть не розкішний мармуровий пам'ятник над могилою останнього українського гетьмана у Воскресенській церкві, ні!...

Головну увагу звертав на себе так званий «городок», чи, як рідше казали, Мазепин замок — колишня садиба гетьмана Івана Мазепи. Це було де-кільки десятин землі у формі чотирикутника, обнесеного валом та обкопаного ровом з трьох боків; четвертий бік являв собою кручу над Сеймом, звідки видно було і самий Батурин, і ліниву синю ленту річки, і на чимало верстов зелені луки Засеймя.

Посеред валів, що дуже пообсипалися вже, садок з овочевих дерев, зрозуміло, значно пізнішого походження, але в де-яких місцях по-між ними збереглися в землі рештки підмурків, помітні сліди заглиблень в землі, ніби льохів, засипаних сміттям, дрібним камінням, побитою цеглою, а крім того... нічого.

Чути по-між деревами іноді брязкіт ланцюгового пута — пасуться там коні і стереже їх хлопець, сидючи біля солом'яного куріння, стереже він разом і яблука в садку.

Земля ця належала колись відомому бджільникові Великданові, який тримав тут пасіку, а потім купив її конотопський жид, Юдович.

Кожна така подорож була справді лекцією з історії України. Особливо цікаві були зауваження батька, що добре знав і про цю місцевість, і про колишнього власника її не тільки із слів своїх батька й діда, мешканців сусідніх околиць, але і через дослідження, студіювання багатого історичного сирого матеріалу.

Але подорожники не обмежувалися цими історичними фактами.

Завжди поетично настроєний, Микола Васильович Шугурів висловлював припущення, де саме відбувалися зустрічі гетьмана з Кочубеївною, якими саме доріжжями мусіла вона перебігти сюди із свого дому.

Орест Іванович говорив про те, як, на його думку, москалі облягали Батурин, в який спосіб здобуто його, де мусіла бути най-грізніша, найлютіша січа...

Не дарма-ж полковник Чечель був одним з найулюблених героїв мого юнацтва.

Але якийсь серпанок смутку обгортав ці всі оповідання. Так говорять на кладовищі біля могили дорогої людини.

Під час одного з таких перебувань у садибі гетьмана пощасти-

до мені знайти серед різного сміття великий уламок старовинної кахлі з оригінальним візерунком; із задоволенням передав я його потім до музею Тарновського.

* * *

Василь Васильович Тарновський це була одна з найколіорітніших українських постатей другої половини ХІХ віку, справжній український аристократ в найкращому розумінні цього слова.

Дуже гарний на вроду, спорідений з багатьма українськими, вже цілком зросійщеними родинами, власник мільйонного маєтку, він усе своє життя присвятив збиранню реліквій минулої слави України, витрачаючи на це великі кошти, створивши єдиний у своєму роді національний український музей.

Його Качанівська садиба, палац у ній, що його збудував знаменитий Гваренгі для Рум'янцева, самі вже являли собою музей української старовини.

А в величезній парадній білій салі другого поверху на почесному місці під тропичною зеленню красувалося на особливому постаменті велике мармурове погруддя гетьмана Івана Мазепи, виконане в Італії на особливе замовлення пана Тарновського.

Як мала дитина тішився Качанівський господар з цього погруддя, показуючи його численним гостям. І це «мазепинство» якось сходило з рук гостинному амфтріоні за тих реакційних часів; хоч, здається, коли заїздили до Качанівки київські генерал-губернатори — Ігнат'єв, Драгомиров, чи місцевий чернігівський губернатор, то погруддя приймало не такий урочистий вигляд і демонструвалося не як виображення певної особи, а як чудесна італійська робота.

А в Києві часто пізно ввечері зупинялася біля нашого дому карета Тарновського з його сірими першеронами, приїздив він радитися з батьком, чи купувати йому ту або ту річ, яку продають йому київські та інші антикварі за Мазепину.

Редакційні широкі збори «Київської Старини», що відбувалися першої суботи що-місяця на помешканні пана Тарновського, так і прозивалися в Києві — «мазепині суботи».

* * *

Як відомо, свого часу Петербурзький уряд наказав знищити всі виображення «вора Івашки», але з одного боку не дуже ретельно виконувалося це розпорядження, а з другого — просякали на Україну такі виображення із-закордону, бо був попит на них. І в першій половині ХІХ віку почали вже їх літографувати.

Отже чимало було їх по українських поміщичих садибах, але в більшості не мали вони історичної ввртости. Наприклад, дуже поширена була літографія портрету Самойловича, яку прий-

мали певний час за портрет Мазепи. Я сам бачив таку в домі дідів, да по матері, Миколи Олексійовича Шрамченка, і, характерно, вона не мала жадного підпису. На тій, що я бачив, рукою діда олівцем на звороті написано «Гетьман Іван Мазепа».

Батько мій, який весь час дуже цікавився в своїх історичних досліджах постатями і самого гетьмана, й його матері, й дружини, завжди розшукував, чи не зберігся де-небудь часом його добрий портрет.

Розшукували Мазепині портрети і пан Тарновський, і Катерина Олександрівна Скаржинська, багата Лубенська поміщиця, що те-ж створила у себе музей української старовини, допомагали батькові в цьому і брат Федір, і Косачі, Петро Антонович та Ольга Петрівна, і Василь Петрович Горленко, і граф Милорадович, Григорій Олександрович, і багато інших.

Як відомо, батько був тієї думки, що портрет, з якого зроблено Норбленову гравюру, чи не буде справжній портрет Мазепи, що це обличчя з тонкими шляхетними рисами, з мудрим виразом, слідами колишньої вроди відповідає уявленню про Мазепу, тим більше, що в одній з Новгородсіверських церков знайдено ікону з виображенням на ній Петра і Катерини, а поруч із ними старої особи в кунтуші, з тако-ж сивою бородою з двох пасів, як і на Норбленівській гравюрі.

З цієї гравюри батько зробив відбитки, один з яких висів у нього в кабінеті, а решту він роздарював приятелям та знайомим, а сестра зробила з неї навіть погруддя, що те-ж стояло в батьковому кабінеті.

А взагалі до розвідок і статей про Мазепу і численних батькових, і Уманця, і самого Костомарова слід тепер підходити з певним застереженням; не можна-ж забувати, що за тих реакційних часів попередньої цензури й історія мусіла говорити езоповою мовою, отже подання постаті Мазепи в аспекті, не відповідному офіційному поглядові, зрозуміло, цензура не пропустила б.

* * *

Доводилося бувати потім по багатьох українських містах, де залишилися речеві спогади про гетьмана; не буду казати вже про Київ, але і в Переяславі з його гарним собором, що його видно здалека, і в Борзні з маленькою, низенькою, неначе ввійшла вона в землю, з надзвичайно товстими мурами, церковкою, і в Чернігові з його відомим Мазепиним будинком, з його ефективною дзвіницею Троїцького монастиря — всюди доводилося зустрічати якийсь подвійний погляд на будівника храмів цих.

Це вже воля уряду визнавати те або те, зазначали в дуже обережній і замаскованій формі місцеві люди, але-ж не можна забути, як багато зроблено цим будівництвом незабутнього для Батьківщини та для Наро...

Гліб Лазаревський

УКРАЇНСЬКИЙ БАНК НА ЕМІГРАЦІЇ

Український банк на еміграції. Те, чого ми на еміграцію не вивезли. Те, чого ми до цього часу на еміграції не створили, хоч ми мало не щодня зустрічаємося в нашому еміграційному житті з явищами, які нам владно диктують думку про гостру необхідність мати якусь свою господарчу і фінансову опору. Те, що разом з тим є так для нас необхідне.

Власна школа, бібліотека, музей, навіть будова власного дому для нього — це зрозуміло. Власний осередок господарчого життя, власна матеріальна опора — так часто, на жаль, ще й зараз здається чимсь дивним синові народу, який використовували й з якого багатства викачували сотнями літ чужинці, і господарством якого відали ще до недавня майже в кожному селі — жиди, а в цілому краю ще й досі відають сусіди.

Ми на еміграції убожіємо з кожним роком. Перші часи нашого життя за межами Батьківщини після минулої воєнної невдачі, коли ми думали, що нам дуже трудно, і коли все-ж таки мали ми часом по де-яких країнах поважні ріжного роду допомоги, а по де-яких країнах були й добрі заробітки, — представляються нам тепер уже в іншому світлі, як часи відносного «добробуту».

— Тоді було б подумати про заснування свого банку, — роздаються іноді серед еміграції голоси тепер, коли приходиться пропагувати ту думку.

Є в тому рація. Тоді було б значно легше провести в життя, зреалізувати ідею створення українського банку. Але... не було тоді ні у кого тієї ідеї. І от через сімнадцять літ нашого перебування на еміграції ми ніби підійшли на своїй дорозі до якоїсь прирви, яку не можна перейти без моста. Коли всі ту прирву так наглядно бачать, стоячи перед нею, може легше буде говорити тепер, що необхідно мати міст, щоб перейти через неї.

Справа розходить не тільки про влаштування якоїсь помічі окремим емігрантам. Наші емігранти — емігранти політичні; вони складають на чужині організації, що відіграють політичну роль, що допомагають нашому народові в його боротьбі на місці за свою політичну свободу. Тому не однаково мусить бути нам, багатша чи бідніша є та або інша наша українська організація на чужині, ліпше чи гірше, ширше чи вужче вона виконує свої завдання, які являються завданнями, що покладені на них нашим народом.

І саме тому, хоч і трудніше зараз, як це було б давніше, перед десятьма, п'ятнадцятьма роками, братися за цю справу, — але створити українська еміграція свій банк мусить, коли вона має волю виконати в можливо повній мірі своє національне посланництво, коли вона цілком свідомо тієї відповідальності, яка лежить на ній самій за того посланництва найліпше і найповніше виконання.

Ми маємо десятки тисяч зорганізованої еміграції. Коли б із цих десятків тисяч душ лише один десяток купив, скажімо, стофранкові уділи свого українського банку, це склало б суму в один мільйон франків. Але коли б на початках лише одна тисяча найсвідоміших членів української еміграції склала всього сто тисяч франків, то й то був би це вже капітал, з яким можна почати працювати, так як не треба забувати і на можливість вкладів до вже існуючої кредитової установи, вкладів, які могли б вносити не тільки багатші українці, а можливо й чужинці при належній пропаганді з нашого боку.

Тепер пропаганду закладення власного українського банку на еміграції веде Господарча Рада при Союзі Українських Емігрантських Організацій у Франції. Але акція ця не мусить обмежуватися однією лише Францією. Полем для неї являється вся наша еміграція, і Господарча Рада закликає всю нашу еміграцію, в якій країні вона не знаходилася б, прийняти участь у будові власної фінансової установи.

Треба думати, що найліпше було б у кожній країні при центральній емігрантській організації закласти окрему комісію або рефрентуру, що зайнялася б мобілізацією матеріяльних ресурсів еміграції, які лягли б в основу початкового капіталу банку. Коли ці засоби будуть зібрані на місцях, легчим уже буде питання їх об'єднання в одному місці, дець у середній або західній Європі — місці осідку тієї установи, існування якої принесло б українській еміграції та українській справі стільки користі.

Часто можемо чути про якийсь нарід, що він є бідний. І дійсно, коли придивитися до нього, дуже бідними здаються маси того народу. Але і в таких бідних народів існують великі банкові установи, що організовані при допомозі дрібних вкладів.

Бідною є назагал і українська еміграція. Але серед неї є досить людей, що невеликими своїми вкладами, купівлею недорогих уділів, — можуть спричинитися до організації свого невеликого банку, що обслуговував би потреби нашої еміграції. Для цього треба лише ідею банку глибше кинути в маси нашої еміграції, прийнявши ту ідею попереднє на еміграційних верхах, та посиленими темпами й способами провести належну пропаганду й організаторську працю.

Справу українського банку на чужині в ці трудні для нашої еміграції часи треба поставити як справу нашої честі і гідности.

Як необхідністю було заснувати на еміграції українські школи, українські наукові інститути. Музей Визвольної Боротьби, Бібліотеку ім.С.Петлюри і т.д.,—так само пекучою необхідністю для нас являється заснування і свого українського банку на еміграції.

Віряться твердо, що ми наш банк можемо мати, як що не розіб'ємо знову наших сил, як то було 1934 року, коли... одна наша організація перебила ініціативу иншої і... ліквідувала ту ініціативу, нічого не давши на її місце.

Семен Печай

18 АСАМБЛЕЯ ЛІГИ НАЦІЙ ТА УКРАЇНЬСЬКА АКЦІЯ НА ТЕРЕНІ ЖЕНЕВИ

Цьогорічна Асамблея Ліги Націй спричинила де-яку сенсацію на женеvському терені. Сенсація ця полягала в недвозначному антимосковському наставленні багатьох членів «світового арезпагу». Правда, постійний секретарій Ліги є ще й тепер заповнений большевизанами, де-які великі держави ще й досі протегують «товариша» Літвінова, таємничими впливами користаються різні міжнародні про-совітські організації (як, напр., славнозвісний «Руп» — світове Об'єднання миру), а в кулуарах Палацу Народів переважає тип большевизанського журналіста або й просто московського агента! Все це, натурально, створює задушливу атмосферу, яка, до речі, невмовно утруднює працю представників України та інших поневолених Москвою народів. Проте таке наставлення оточення Ліги є вже давнозваним фактом, що не викликає жадного здивовання. Ці просовітські симпатії сьгоднішніх прихильників женеvської установи ще тільки більше підкреслили цьогорічні дипломатичні поразки Москви.

Перша прикрість трапилася Літвінову на Ніонській конференції, що мала своїм завданням покласти край нападам на торговельні і військові кораблі в Середземному морі. Старання Москви обернути наради згаданої конференції в акт обвинувачення проти Італії й Німеччини, — не мали жадного успіху. Англія, а навіть і Франція, не пішли за голосом совітів, які в очах всієї об'єктивної opinіої являються головними, як що не одинокими, справниками нападів на Середземному морі. Конференція залишилася в межах обговорення технічних питань, і сьгодні це ту саму Італію, а не Москву, запрошено Англією і Францією до утримання нормальних відносин в Середземноморському басейні.

Та на самій Асамблеї совітам прийшлося проковтнути ще гірші пігулки: це був справжній бунт численних менших держав проти московської супрематії на терені Ліги Націй. Першою об'явою цього «бунту» було невибрання червоної Іспанії до Ради Ліги. Далі позиція совітів була якразово дезапробована в справі опіки над еміграцією. Літвінов намагався, щоб усюка опіка з боку Ліги Націй над емігрантами з колишньої Російської імперії припинилася від кінця 1938 року. Отже, в цьому питанні він залишився самотнім проти всіх членів Ліги, на цей раз однозгідних. І врешті остання, може найболючіша, поразка Москви — це неприйняття на пленумі Асамблеї резолюції на користь червоної Іспанії.

Всі ці явища не говорять ще на користь женеvської інституції, як такої. Може вони являються навіть звістунами її краху. Але вони в кожному разі вказують на те, що численні держави приходять до отверезіння та починають думати про необхідність справжньої міжнародної співпраці з виключенням з неї Москви, а може й спрямованої проти цієї останньої. Майбутнє покаже, чи цю акцію можна ще перепровадити в межах Ліги Націй, чи вона піде цілком незалежними від неї шляхами.

На тлі цієї загальної атмосфери цілком ясним робиться значіння української акції на терені Женеви. Не буде зовсім перебільшенням твердити, що до антимосковського наставлення багатьох членів женеvського ареопагу безумовно спричинилася невпинна праця уряду УНР, який постійно вказував чужим державам на небезпеку й лицемірство совітської політики. І цим разом, більше ніж коли, голос українського уряду і співзвучних з ним чинників викликав великий відгук у колах Ліги Націй.

Цього разу на час нарад Асамблеї прибули до Женеви пан прем'єр і міністр закордонних справ В.Прокопович та пан міністр Р. Смаль-Стоцький. Праця українських делегатів, окрім подання і розповсюдження кількох мемуарів і листів про становище України, полягала в цілому ряді побачень з міжнародними дипломатичними і журналістичними колами. Такі особисті контакти мають величезне значіння, бо в особистій розмові

часом далеко легше висвітлити становище і домагання України, аніж в довгих писаних мемуарах. Делегати уряду УНР мали нагоду ствердити великі зацікавлення українською справою як з боку чужеземних кореспондентів, так і з боку представників прихильних нам держав. В особистих розмовах можна було ствердити тако-ж, що акція уряду УНР зустрічається з прихильністю і зрозумінням цілого ряду держав.

Насамперед треба відмітити ноту уряду УНР, подану голові 18-ої Асамблеї Ліги (повний текст уміщено в ч. 36 (586) «Тризуба»). Дві передові швейцарських газет «Кур'єр де Женев» з 16-го-го вересня (під заголовком «Україна під совітським ярмом. Вона домагається підтримки Ліги Націй») та «Газет де Льозан» з 17-го вересня (під заголовком «Апель до Ліги Націй. Україна домагається свого права на незалежність») — подали повністю наступний комунікат Українського Пресового Бюро:

«14-го вересня пан В. Прокопович, в імені перебуваючого на чужині уряду Української Народної Республіки, передав голові 18-ої Асамблеї Ліги Націй мемуар, який заперечує урядові совітів право репрезентувати Україну. Україна була першою жертвою Комінтерну, що являється агентом Москви і який, стремлючи до уярмлення народів під комуністичну тиранію, є найгіршим ворогом засад Ліги Націй. Український Національний Уряд, який на протязі 4 років боровся проти московського нападу і на чолі якого стоїть сьогодні наступник голови Української Держави Симона Петлюри — п. Андрій Лівницький, єдино має право говорити в імені України, бо він користує «з довір'я всього населення окупованої України та знаходиться в тому-ж становищі, що й уряди Бельгії та Сербії під час світової війни».

Переходячи далі до обговорення совітського режиму, мемуар стверджує, що все внутрішнє життя совітського союзу підпорядковане кривавому пануванню провідників московської комуністичної партії, які впровадили «найжорстокіші і нелюдські форми примусу й невірності», що знаходиться в разуючій суперечності з 1-им і 23-м параграфами Пакту Ліги Націй. По-за межами совітів Комінтерн намагається викликати соціальні заворушення та непорозуміння по-між ріжними націями, щоб скористати з цього становища для здійснення світової комуністичної революції, на що яскраво вказують більшовицькі інтриги в Іспанії, на Далекому Сході та в інших країнах.

Терор панує головню в ніби-то «вільних» республіках немосковських народів совітського союзу. Український національний уряд, який свого часу домагався прийняття України до Ліги Націй, був надзвичай огічений тим фактом, що Ліга прийняла совіти в число своїх членів. Уряд уважас за свій обов'язок протестувати перед Лігою Націй проти уярмлення України, де цілий нарід об'єднаний в боротьбі проти Москви. Уважаючи, що ситуація в совітському союзі, де окрім українців знаходяться тако-ж ув'язнені кавказці, турестанці та інші народи, є незгідна з засадами Ліги і створює правдиву загрозу для світового миру. — п. Прокопович просить голову Ліги Націй «вжити відповідних заходів для привернення нормальних відносин на Україні, себ-то помогти цій останній відновити свою незалежність під проводом легального уряду Української Народної Республіки».

Інші швейцарські часописи, як «Журналь де Женев», «Ля Сюїс і та ин.», подали коротке, але дуже добре повідомлення Швейцарської Телеграфічної Агенції такого змісту:

«Пан В. Прокопович, в імені перебуваючого на чужині уряду Української Народної Республіки, передав голові 18-ої Асамблеї Ліги Націй мемуар, в якому заперечується урядові совітів право репрезентувати Україну».

Цікаво, що це повідомлення, поруч з іншими, було видруковано до всіх часописях у спеціальній рубриці під заголовком «18-та Асамблея Ліги Націй».

Інтересно скомбіноване повідомлення подав орган швейцарських націоналістів «Л'Аксіон Насіональ» з 18-го вересня під заголовком «Три дні, що залишилися без результату», осуджуючи Лігу Націй, що вона не знайшла потрібним прийти з практичною і реальною допомогою своїм пегентам. Мова тут про мемуар уряду національної Іспанії генерала Франко, про виступ України та про мемуар судетських німців із Чехословаччини. Уступ про Україну звучить так:

«Уряд Української Республіки на чужині переслав протест проти терору і гніту, що їх Москва впровадила на окупованій Україні. Мемуар стверджує, що український національний уряд, на чолі якого стоїть тепер пан Андрій Лівницький, наступник Гетьмана Петлюри, знаходиться в тому-ж самому становищі, що уряди Бельгії і Сербії під час великої війни».

Позатим обширні повідомлення про виступ уряду України подали часописи німецькі, італійські, польські, угорські і т. д. За браком місця та й не маючи під рукою всіх потрібних газет, не можемо подати всіх цих, часом дуже цікавих і повчальних газетних заміток. Для прикладу подаємо відомість, що з'явилася в німецькій «Франкфуртер Цайтунг» з 16-го вересня під заголовком «Апель України — телеграфічне повідомлення нашого кореспондента»:

«Національний уряд Української Народньої Республіки, який від часу запровадження совітського панування перебував на чужині, передав через свого представника, п. Прокоповича, до Асамблеї Ліги Націй мемуар, в якому совітському уряду заперечується право репрезентувати Україну. Мемуар описує існуюче в совітах насильницьке панування, яке все внутрішнє життя совітського союзу зводить до найстрашніших форм примусу і невільництва. Національний уряд України, на чолі якого стоїть тепер наступник Петлюри Андрій Лівницький, звертається з закликом до цивілізованого світу, щоб він поклав край насильницькому пануванню большевизму і Комінтерну. Не менше, як 35 мільйонів українців під Москвою чекають на день їхнього визволення».

Два дні після подання мемуару пан прем'єр В. Прокопович надіслав телеграфічний протест до держав, що брали участь у Середземноморській конференції, проти участі в цій останній совітів *). Цей короткий, але енергійний і влучний протест викликав багато коментарів у колах Ліги Націй. Коли Літвінов проробляв свої темні, хоч і безрезультатні, інтриги на Ніонській конференції, в той час рішуче пролунав одинокий голос уряду УНР, який в сильних і гідних словах нагадав короткопам'ятливій Європі, що Москва, як не Чорноморська держава, не має жадних підстав брати участь в Середземноморських трактатах. Чужеземна преса, особливо італійська, з прихильністю відмітила цей факт. Швейцарський що-денник «Журналь де Женев» з 18-го вересня умістив з цього приводу в рубриці «Середземноморське порозуміння» повідомлення під заголовком «Протест України», в якому майже повністю переказано зміст телеграми Уряду УНР і яке попереджене таким вступом: «Пан Вячеслав Прокопович, в імені перебуваючого на чужині уряду Української Народньої Республіки, подав державам, що підписали «Ніонське порозуміння», протест, який подаємо в скороченні».

* * *

Крім цих урядових виступів, відбувся ще цілий ряд виступів громадських та політичних українських організацій, що в той спосіб підтримали

*) Текст цього протесту вміщено в ч. 37-му (587) «Тризуба».

акцію уряду й спричинилися до посилення української пропаганди на терені Женеві.

Проф. Р. Смаль-Стоцький, генеральний секретарь Українськ Т-ва Прихильників Ліги Націй, надіслав до міністра закордонних Франції п. Дельбоса листа, в якому нагадав, що «совітський уряд офіційним документом, підписаним Леніним, визнав незалежність України, і саме як і Грузії, але це не перешкодило червоній армії силою окупувати ці країни. Тому ми вам дуже вдячні, що ви, кінчаючи вашу промову, пригадали п. Лівінову, що «кожне насильство є водночас злочиним і самогубством». Цей лист *), витриманий в злегка іронічному тоні, має очевидно на меті звернути увагу міжнародних політичних кол, що всякі заяви Ліги Націй в обороні миру та проти насильства брешуть гіркою іронією і лицемірством, поки в цій інституції всевладно засідають найгірші напасники і злочинці світу — московські большевики.

Виступ Головної Еміграційної Ради носив не політичний, а національно-гуманітарний характер в обороні прав української еміграції. З огляду на те, що трактування українців Офісом Хансена було далеко незадовольняючим, Г. Е. Рада мала нагоду представити уже в цій справі кілька мемуарів як голові і ген. секретареві Офісу, так і голові Ради та голові 16-ої Асамблеї Ліги Націй. Цього разу справа біженців знову обговорювалася на Асамблеї, а тому Г. Е. Рада звернулася з обширним листом, що його підписано професором О.Шульгиним, головою, І. Косенком, генеральним секретарем, і М. Лівіцьким, представником у Женеві, на ім'я голови Офісу, п. Гансона, прохаючи переслати цей лист ген. секретареві Ліги Націй. Одночасно копії цього листа **) (як зрештою то має завжди місце й з усіма іншими українськими мемуарами) було розіслано головам делегацій окремих держав на Асамблею Ліги Націй.

Треба відмітити, що лист Г. Е. Ради зустрівся на цей раз з досить прихильним відношенням. Голова Офісу п. Гансон зазначає у своїй відповіді, що передасть офіційно цього листа генеральному секретареві Ліги Націй, бо уважає, що «ваші дуже влучні аргументи на користь задержання опіки над еміграцією повинні бути взятими під увагу». Тако-ж кілька делегацій офіційними листами повідомили, що погоджуються підтримати українські домагання в справі реформи Офісу.

* * *

Під час цієї-ж Асамблеї відбулася тако-ж акція ще однієї громадсько-політичної організації, а саме Комітету Приязни народів Кавказу, Туркестану та України, де українці мали нагоду виступити вкупі з їхніми приятелями, іншими поневоленими Москвою народами, та підтримати в той спосіб виступи уряду УНР. Комітет Приязни те-ж подав великий мемуар на ім'я голови 18-ої Асамблеї, в якому з'ясував становище поневоєнених націй під московською окупацією. «Кур'єр де Женев» з 28-го вересня змістив з цього приводу такий комунікат:

«Представники народів Азербейджану, Північного Кавказу, Грузії, Туркестану і України передали голові 18-ої Асамблеї Ліги Націй мемуар про становище їх країв у ССРСР. Автори меморіялу стверджують, що примус та невільництво, запроваджені совітами, осягли в останнім часі свого найвищого ступня: кривавий терор, доконуваний з наказу диктатора Сталіна, лютує не лише проти мільйонів громадян, що ненавидять совітський деспотизм, але й проти самих комуністів, як це показують останні події в ССРСР. Ціле життя там є дезорганізоване і виявляє ознаки близької катастрофи. Нова совітська конституція, відносно інтенцій якої помиляється цивілізований світ і Ліга Націй, є нічим іншим, як скріпленням московського панування над чужими націями. Цю нову конституцію спрямовано передовсім проти немосковських націй, які, утворивши по революції 1917 р. свої незалежні держави, зробилися жертвами brutального нападу московських армій не зважаючи на те, що совіти визнали формально де-які з цих держав, напр., Грузію і Україну. Безупинними повстаннями, бунтами та

*) Повний текст цього листа видруковано в ч. 37-му (587) «Тризуба».

**) Текст листа Г. Е. Ради повністю подано в ч. 39 (589) «Тризуба».

упертим спротивом у всіх ділянках що-денного життя довели народи Кавказу, Туркестану й України своє стремління увільнитися від совітського ярма та здобути незалежність під проводом їх національних урядів, що перебувають тепер на чужині. Зокрема становище України було з'ясоване в мемуарі, переданім тако-ж 18-ій Асамблеї Ліги Націй п. В. Прокоповичем, головою уряду Української Народньої Республіки на чужині.

Совіти, що перебувають «в стані постійної війни з народами ССРСР і які розсівають по світу зародки майбутньої війни», створюють небезпеку для цивілізації та загального миру. Щоб дати собі раду з внутрішніми труднощами, вони намагаються збільшити свій вплив на інші краї, ширячи при помочі комуністичних агентів заворушення в цілім світі. Провадючи боротьбу за свою власну волю, поневолені Москвою народи віддають послугу цілому світу, стримуючи експанзію войовничого московського комунізму. Роблячи «надлюдські зусилля, щоб осягти свою мету, основану на праві і справедливості», ці народи, що творять половину цілого населення ССРСР, «мають тверду надію, що цивілізований світ матиме симпатію до них та дасть їм свою шляхетну поміч».

Мемуар підписано: Мір Якубом—з боку азербейджанського, Ібрагімом Чуліком—горців Північного Кавказу, А. Чхенкелі—грузинського, доктором Шакіром—туркестанського, О. Шульгиним—українського.

Інші газети тако-ж в коротких замітках з прихильністю відмітили цей виступ громадсько-політичної організації «прометейських» народів. Треба тако-ж відмітити присутність в Женеві представників Комітету Приязни в особах голови, грузинського міністра п. А. Чхенкелі та заступника голови, представника Туркестану п. Чокаєва. В кількох спільних з українцями побаченнях з чужинцями, в яких окрім пп. Чхенкелі, Чокаєва і Шавішвілі, брав участь п. прем'єр В. Прокопович та інші українці, було підкреслено солідарність поневолених Москвою націй в їх боротьбі проти спільного ворога.

* * *

На закінчення ще раз хочемо підкреслити поважне і прихильне ставлення до акції уряду УНР як представників окремих держав, так і чужеземної преси. Ця остання уже самими заголовками своїх повідомлень («Протест України», «Апель України» і т. д.) та поданням повних титулів автора мемуарів (уряд Української Народньої Республіки) недвозначно виявляє свої симпатії до уряду УНР, як до правдивого репрезентанта України, заперечуючи цим самим московській окупантській владі право репрезентувати і панувати в Україні. І яким лихим і дивним незрозумілим контрастом до такого становища європейської преси є поведження де-яких українських газет, які супроводжують повідомлення про виступи уряду УНР такими наголовками, як «Протест української політичної еміграції» або-що, ні словом не згадуючи про український уряд і ніби намагаючись тим самим поменшити значіння цих виступів. В очах чужинців — це протести України, в очах де-яких українців — це протести лише політичної еміграції.

Хай подумают наші «опозиціонери», чи не роблять вони страшного злочину перед українською справою, коли всілякими засобами перешкоджають роботі національного українського уряду та намагаються зменшити його престиж в очах чужинців? І хай передовсім подумає загал українського громадянства, що вже час найвищий покласти край псідбній шкідливій діяльності проти уряду УНР, — звідкіля б вона не походила, — та ще більшою єдністю й невинними маніфестаціями вірності підтримати національно-державний провід УНР в його тяжкому завданні репрезентації України перед світом та непохитній визвольній боротьбі проти чужинського окупанта.

Женева, 6. X. 1937

М. Л.

ІСТОРИЧНІ ВІДВИДИНИ МУСОЛІНІ В НІМЕЧЧИНІ

(Од власного кореспондента)

Не треба було обов'язково належати до журналістичних вибранців найближчого почоту Мусоліні, щоб слідкувати за його триумфальним походом, але треба було бути принаймні в Мюнхені та Берліні, щоб відчувати те захоплення, з яким вітало населення Німеччини свого великого гостя. Голозники радіо повідомляли і про урочисті маніфестації в Римі при від'їзді Дуче, потім про зустріч його заступником Фюрером, Гесом, на австро-німецьких кордоні. Відтак міністр Адольф Вагнер повідомив чужинських і німецьких журналістів, зібраних у Мюнхені, про програму прийняття Мусоліні та політичний зміст його. В родиннім місті національно-соціалістичного руху приймав його вождь творця і керманіча фашистського руху.

Перша зустріч між Гітлером та Мусоліні в мюнхенському дворці була офіційним початком величких урочистостей, що тривали цілі п'ять днів побуту голови італійського уряду в Німеччині. Фюрер стріву, на чолі групи найвищих німецьких достойників, свого італійського гостя і по виміні привітальних промов передав йому золоту найвищу відзнаку, яку в Німеччині носить лише він сам. Килими і прапори, державні герби, нечислимі прапори і цілий надмір роскішної декорації двірця, вулиць, якими мали переїздити гості і господарі, та цілого міста не вражали особливо, бо були надто природним і органічним складником того живлого національного піднесення, з яким Німеччина вітала Італію. Захоплення соток тисяч, що заповнили вулиці та зустріли радісними окликами господаря і гостя в авті, було надто бурхливим, щоб мало навіть слід нещирости. Юрба відчуває те, що керманічі нації розуміють і відчувають. В Мюнхені, в Есені і Берліні німці не лише приймали вождів Італії, вони святкували разом з тим дотеперішні національно-політичної здобутки нової Німеччини в межах держави і в Європі, які без Італії тяжко було б осигнати, і висловлювали урочисто неперушну готовність до нових спільних чинів обох національних держав. Ця сердечність прийняття, виявлена на дворці і перенесена через місто, панувала й протягом перших довірочних розмов вождів обох націй на приватнім прийнятті Мусоліні у Гітлера. Верхом урочистостей в часі короткого побуту Мусоліні в Мюнхені було поклонення ним квітів на могилах перших жертв національно-соціалістичного руху, що впади за національну справу 9 листопаду 1923 р. Їх оточує величній «Почесний Мавзолей» високими класичними колонами, на підлозах якого горіли огні, проти мавзолею стояв на варті почесний полк. Потім розпочалась дефіляда національно-соціалістичних частин, що від самого початку руху боролися під проводом Гітлера; попереду несли історичний прапор, окроплений кров'ю перших поборників нового національного руху. Перехід відділів перед обома вождями тривав майже годину. Від'їзд Мусоліні до двірця дав нагоду для нових захоплених маніфестацій.

Відвідини найбільших німецьких фабрик зброї Крупа були несподіванкою не лише для європейських політиків, а й для самого Есена, який в найбільшій поспієвості приготувався до гідної зустрічі італійських гостей. В Мюнхені зазнаюмився Дуче з могутністю національно-соціалістичного руху, в Есені мав він нагоду переконатися відносно технічних можливостей німецької армії. Вправність цієї армії побачив він на маневрах в Мекленбурзі, де перед ним відбулося їх ефектне закінчення, прорив фронту одної армії другою.

Тим часом Берлін закінчував останні приготування до справді грандіозного прийняття Мусоліні. Сотки тисяч берлінців та німців з інших міст облягли нечислими лавами цілий шлях від двірця Геерштрассе до Унтер-ден-Лінден, якими мали переїздити гості і господарі, задовго до призначеного часу. Варто було замішатися до цієї маси, що схвилювано, але терпеливо чекала на значну подію. Злиття з масою і неможливість

вільно рушитися викликає часом моторошне почуття; згадуються оповідання про Ходинку та випадки, коли не лише паніка, а й просто нерозважне порушення мас багатьох кривувало життя. В німецькій масі цього чуття зовсім нема. Навіть найбільше піднесення, що мимоволі захоплює її чужинців, не в стані порушити німецького інстинкту ладу й дисципліни, який до того-ж свідомо плекає нова Німеччина. При пересуваннях справді мільйонних мас, присутніх на в'язі прийняття Мусоліні, не зазначила преса ніяких випадків, виною яких була б нерозважність мас. Двірець і площі, повз які переїздив автомобіль з обома вождями та безконечна дефіляда німецьких і італійських достойників, було розкішно удекоровано; італійські національні барви було улежено з червоних пеляргоній, білих хризантем і зеленого лисття рослин. Широюзні вулиці перетворилися в барвисті алеї прапорів і державних гербів обох держав. Італійський державний гімн та Джіованеца чергувалися з німецьким національним гімном. Хвилями переливалися захоплені оклики, якими нечислні маси вітали Гітлера і Мусоліні. В перспективі вулиць було далеко видно постаті обох, випростані в автомобілі, з правидцями, піднесеними для фашистівського і національно-соціалістичного привітання.

На вечері, уряженій Гітлером на пошану його славетного гостя, було виголошено промови, рознесені негайно по цілому світу і стрінуті з належною увагою. Вони були гідним закликком до миру, який безумовно зробив наскрізь додатне враження на всіх тих, що дійсно прагнуть миру. Цей заклик рікшився засадниче від тих безглузких, фарисейських «помирних» декларацій, що поділяють Європу і цілий світ на табір «миролюбних» держав, що дбають завжди, всіми засобами і при всяких обставинах лише про мир, і на табір «напасників, підпалачів війни», які поділили Європу надвоє «ідеологічними» протипротивностями і мріють лише про те, щоб викликати війну. З Берліну було протягнуто руку до Європи і проголошено боротьбу лише проти тих, «що намагаються знищити стару культуру Європи». На промову Гітлера Мусоліні відповів: «Італія і Німеччина жадають лише того, щоб основи нашої славетної європейської культури не було порушено». Хто не лише загрожує європейській культурі, а вже її руйнує її в її основах,— знають найкраще поневолені Москвою нації СРСР, що вісім віків уже злучені з культурною Європою, в той час, коли Московщина лише в початку дев'ятнадцятого віку почала постачати деякі культурні вартості Європі, здобути кривавим визиском без порівняння культурніших і старших культурою України, Грузії та магометанських націй Кавказу і Туркестану.

День 28 вересня, який уряд проголосив державним святом для Берліну, був верхом урочистостей, злучених з відвідинами Мусоліні. Цей день з його безприкладними маніфестаціями італо-німецької приязни зазначає один з дуже поважних пунктів в політичній розвитку Європи. Найвищим завершенням цього дня була грандіозна маніфестація на спортивній площі, званій Масвим полем, та додаткові віча для тих, що на головній площі місця не знайшли, незважаючи на її величезний обсяг. Її було виповнено щертв довгі перед початком маніфестації. Скільки проміння сонця освітлювали шерги колючим стадіону, що оточували поле, безмежне море голів, спрямованих до почесних трибун, до білого підвищення, з якого мали промовляти вожді і до брунатно-чорної скелі шергів національно-соціалістичної варті на широких ступенях сходів по-над трибунами, до барвистого лісу прапорів по-над ними, первитого золотими стьошками. На низьке сонце насунули хмари, почав навіть накрапати дрібний дощ, але на нього ніхто не звертав уваги. І раптом сяєво світлометів охопило всіх і все, двадцять потоків світла злилися в одно море. Над білим каменем підвищення з'явилися Фюрер і Дуче, самі як постаті, вирізблені з твердого матеріалу, вітаючи мільйонне віче, що стрінulo їх гураганом захоплених окликів. Загremіли гімни обох націй. Гітлер промовляв, звертаючись часом просто до свого гостя. Він промовляв від імени 115 мільйонів населення двох держав, перейнятих незломною рішучістю боронитися разом і боронити Європу проти «руїнницьких сил», що намагаються зни-

щити її стару культуру, і кликав бути свідками цього ті три мільйони німецьких громадян, що вийшли, згідно заяві Гебельса, на вулиці і площі засвідчити перед Європою і світом німецько-італійську солідарність... Бура охликів, що підноситься все новими могутніми хвилями нечислених голосів. Гебельс проголошує: «Промовляє Дуче!» Дуче проголошує промову, про зміст якої писали і гадали в світовій пресі тиждень наперед. Він стверджує сказане Гітлером, що, промовивши в титулі господаря, полишив гостей зазначити виразніше спільні ідеї і плани. І Мусоліні зазначив їх з силою і темпераментом, властивими для вождя фашизму. З височини ідеї і чинів національної, фашистівської і національно-соціалістичної революції вдарив він по «темному візантійському насильстві»; і нема сумніву, що від цього удару захиталися «брехливі боги Москви» там, де їх було сотворено, і в женецькьім осередку їх звеличання. А большевизм з візантійством має справді не більше спільного, ніж з ним злучена стара і нова Москва. Виразнішого зазначення тотожності московського імперіялізму з большевизмом від історичної зустрічі Мусоліні з Гітлером, справді, не можна було й жадати.

Гостина Мусоліні в лісовім заповіднику Герінга та передання італійському гостеві брліянтової відзнаки німецького літництва, тако-ж як парада німецьких воєнних сил перед ним, належать вже властиво до актів прощання. Ентузіазм, з яким було стрінуте Мусоліні по повероті до батьківщини, свідчить тако-ж про те, що італійська нація глибоко свідомо значіння її міцного звязку з Німеччиною. Німецько-італійський союз не існує на папері і це улегшє чинне приступлення до нього кожної нації, державної чи недержавної, вільної чи стримуваної тимчасово силою зброї і кривавого терору напасника, з якого в Берліні було зірвано маску перед цілим світом.

К. С-вііі

РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХИСТ ПРО УКРАЇНУ *)

Сам заголовок нової брошури на 72 сторінки, написаної про Україну російським генералом, свідчить, що автор ставиться до справи національного українського визволення, зовсім не так, як її досі вирішували росіяне, й тому викликає інтерес до цього твору.

Автор визнає, що йому дуже тяжко констатувати неминучість розпаду Росії на національні держави, але коли він неминучий, то треба з ним числитися. Треба вибрати або національну «Великоросію» в межах етнографічних, при чому можна буде сподіватися на добросусідські відносини з новоутвореними національними державами, або посилення світового інтернаціоналу до колишніх меж «єдиної-неділимої» Росії, а то-ще й далі за її межі, згідно з лозунгами світової революції. Бо не можна собі уявити, щоб народи Росії, після упадку совітського режиму, добровільно залишилися під московською рукою, з боку якої вони терпіли такі утиски. Зберегти «єдину-неділиму» може тільки насилля, а спиратися на насилля може тільки фактично сильний. Загально імперська ідея, що об'єднувала при царях 144 народи під Росією, тепер зникла, й тому природне, що ці народи не почувають тепер себе нічим об'єднаними. Провідники білоармійського руху, на жаль, не зрозуміли ваги національних стремлень і, замість того, щоб використати їх на боротьбу з большевиками, пішли вій-

---

*) Б. Г. ф.-В а л ь . Значеніє и роль Украины въ вопросѣ освобожденія Россіи отъ большевикова на основаніи опыта 1918-20 г. г. Изданіє автора. Таллинъ. 1937.

**Члени Конгресу «Сіама» у
на Міжнародній Виставі в Парижі**

Українські делегати пп. І. Косенко та І. Хмельюк — зазначені хрестиками.

ною проти України, Польщі, прибалтійських і кавказьких народів Білі армії перешкоджали утворенню національних армій і тим чином віддали «окраїни» Росії до рук большевиків.

І досі ще, на превеликий жаль, — пише автор, — російська еміграція, набувши історичних знань за Іловайським, повторює, що Україна фактично, як політична ідея, не існує, — її вигадали австрійці та німці. А проте мільйони українців ще до революції не хотіли, щоб їх змішували з росіянами («великороссами»), не зважаючи на вплив російської школи на протязі 125 років. Тепер же почування українцями своєї окремішності не можна було б витруїти у них цілими сторіччями.

Далі автор в коротких словах нагадує історію України й описує розвиток українського національного руху по революції. На жаль, автор часто показує тут єлю неосвідомленість. Виходить так, що Раковський утворив у Києві «Українське національне об'єднання», що підняло повстання проти гетьмана й обрало виконавчий орган — Директорію. Про Петлюру автор тої думки, що він боявся конкуренції й усунув здібних людей, що Директорія «скасувала приватну власність». Таким чином, в характеристиці українського руху автор допускається чималих помилок. Але далі він знову стає на ґрунт надзвичайної для росіянина в справах українських об'єктивности. Пригадує визнання України Францією й Англією, наводить думки Рорбаха про розподіл «російської помаранчі» на ряд окремих держав, яких тримає в купі, як зовнішня шкіра в помаранчі, лише московський імперіялізм; наводить слова Палеолога до російських

міністрів про нерозуміння ними великого значіння чужих народів, що входять до складу імперії; думку Століпіна, який казав, що Росія з 17 століття бореться з українським рухом і буде боротися й далі, бо цей рух загрожує єдності імперії.

Коли німець Рорбах так глибоко розумів значіння українського руху, то Денікін, «гарячий, честний патріот», — як його кваліфікує автор, — працював проти України, що згубило й Україну, й Добармію. Україна, обезсилена й розброєна, була відкрита навалі большевиків. Коли б, навапаки, біла армія допомогла Україні, й Україна стала б незалежною державою, стан Інтернаціоналу був би інший, і певно СРСР давно був би ліквідований. Без сумніву, що тільки помилки білих вождів і німців, що не слухалися порад Рорбаха, врятували большевиків.

Усякий, хто хоче серйозно пошкодити большевикам, має визнати, що лише підтримкою окремих національностей СРСР в змаганні звільнитися з-під московської влади, можна заподіяти рішучий удар большевизмові.

Далі автор наводить статистичні дані, які підтверджують причини великого гніву українців проти Москви, яка, вичерпуючи Україну з матеріального боку, в той самий час гальмує розвиток її промисловости, створює на Україні безробіття, виголоджує її. Яка-ж сила може стримати 44 мільйони населення України, коли упадуть світи, від одділення од тієї Росії, від якої Україна не зазнала нічого доброго? — питає автор цілком резонно.

На думку автора, нема чого вирішувати ці справи тут, на еміграції. Вони вирішаться там, на місцях, де проти волі 44 мільйонів населення України ніяка сила бажань російської еміграції нічого не вдіє. Почуття окремішности українського народу зміцнилися під впливом відношення до нього керівників білого руху. Повстання на Україні не можна розглядати, як тільки повстання проти соціального утиску, вони несуть масовий національний характер. Мільйони українців в одному відчули повну солідарність, — вони не хотять більше режиму московського. Ідея імперського об'єднання зникла, її заступив комуністичний інтернаціонал. По його упадку не буде ні ідеї, ні фізичної сили, які могли б вдержати мільйони українців, що стихійно прямують до звільнення й самостійности, до реалізації своєї масової волі.

Боротьбу з большевизмом можна було вести тільки за допомогою всіх народів бунду Росії, забезпечивши їм свободу. З часом історикі ломатимуть собі голови над тим, чому Денікін в найнебезпечніший момент смертельної боротьби з большевиками планував розпочати війну проти Грузії й Азербейджану, не зрозумівши того, що з занепадом монархії грузин став уважати себе чужинцем відносно Москви? А проте, російська еміграція й до цього часу тримається своїх заставничих поглядів,

Автор слушно вважає, що національна справа на Сході Європи з 1917 р. взагалі зробила великий крок наперед. Естонці, латиші, як і українці, повністю розвинули свою мову. Місцеві мови збагатилися подвійним, потрійним числом слів. З цього-ж 1917 р. розбилася одна з найбільших ілюзій Заходу про «національну й єдину Росію». Рене Пінон вважає, що пробудження національного почуття у народів б. Росії явилось результатом культурного розвитку й піднесення матеріального й морального рівня цих поневолених Росією народів.

Факт негайного по революції відокремлення цих народів від імперії свідчить, що важка рука російської бюрократії, яка награвлювала підлеглі їй народи один проти одного, з метою легше довести їх до асиміляції, підірвала повагу до себе й до держави, яку вона представляла, що і в площині національної політики корінь імперіялізму згнив не менше, як і в політиці соціальной.

При всяких умовах в будучині, закінчує автор, чи буде війна, чи не буде, чи переможе Англія, чи Німеччина, питання українське стане актуальним. Тому якраз на часі для російської еміграції перевірити своє відношення до української проблеми, з якою в найближчому часі прийдеться стати віч-у-віч.

3. Мірна

СИМОН ПЕТЛЮРА *)

(матеріяли для бібліографічного покажчика)

(Продовження)

258. Після вбивства отам [ана] Петлюри.
«Діло», 1926, ч. 120, с. [1], ч. 123, с. [1].
259. Після вбивства отам [ана] Петлюри [у Парижі].
«Діло», 1926, ч. 130, с. [1].
260. Після вбивства отам [ана] Петлюри.
Глорифікація й оправдування злочинця.
«Діло», 1926, ч. 121, с. [1].
261. Після вбивства отамана Петлюри.
Голоси жидівської преси.
«Діло», 1926, ч. 117, с. [1].
262. Після вбивства отамана Петлюри.
Голоси преси.
«Діло», 1926, ч. 118, с. [1].
263. Після вбивства отам [ана] Петлюри.
З голосів преси.
«Діло», 1926, ч. 120, с. 3.
264. Після вбивства Петлюри.
«Діло», 1926, ч. 121, с. 2.
265. Після вбивства С. Петлюри. Національно-жидівська справа. Глорифікація Шварцбарта. «На двингарнищах України». Товариство ім. Симона Петлюри.
«Діло», 1926, ч. 214, с. [1].
266. Після вбивства С. Петлюри. Посол др. Гетлер про українсько-жидівські відносини після вбивства.
«Діло», 1926, ч. 149, с. 2.
267. Після ганебного вбивства. Голоси чужої преси.
«Діло», 1926, ч. 132, с. 2.
268. Після ганебного вбивства. З голосів преси.
«Діло», 1926, ч. 138, с. 2-3.
269. Після ганебного вбивства. Поминки у Відні. Скажені вигуки сіоністичного органу.
«Діло», 1926, ч. 139, с. [1].
270. Після ганебного вбивства. Постанова українського студентства в Кракові. Поминки в Братиславі.
«Діло», 1926, ч. 140, с. [1].

*) Див. «Тризуб» ч.ч. 21-22 (571-72) з 30.V с.р., 23-24 (573-74) з 13. VI с.р., 26 (576) з 4. VII с.р., 32-33 (582-83) з 22. VIII с.р., 35 (585) з 12. IX с.р.

271. Після ганебного вбивства. Спростування генер.-хорунжого Всеволода Петрова клевети, яку кинули на нього «Последнія Новости». «Діло», 1926, ч. 135, с. 2.
272. Після ганебного вбивства. Становище органу Мілюкова «Последнія Новости». — Спростування генерала-хорунжого В. Петрова. «Діло», 1926, ч. 134, с. 2.
273. Після огидного вбивства. Декларативне становище Голови УНДО. «Діло», 1926, ч. 128, с. 2.
274. Після огидного вбивства. З голосів української преси. «Діло», 1926, ч. 127, сс.: 2-3.
275. Після огидного вбивства. З приводу органі жидівської преси. «Панахида». З інших голосів. «Діло», 1926, ч. 128, с. 2.
276. Після огидного вбивства. Заява Посольської фракції УНДО Українського Клубу. «Діло», 1926, ч. 125, с. 2.
277. Після огидного вбивства. Танець божевільних. «Діло», 1926, ч. 126, с. 2.
278. Після смерті бл. п. С. Петлюри. «Громада», 1926. Ч. 24 <30>, сс.: 2-3; 25 <31>, с. 4; 28 <34> с. 3; 30 <36>, с. 4.
279. Після смерті Петлюри. Оцінка української політичної еміграції. «Діло», 1926, ч. 185, сс.: 2-3.
280. Після трагічної смерті бл. п. С. В. Петлюри. «Громада», 1926, ч. 27 <33>, с. 3.
281. Після трагічної смерті С. Петлюри. Становище УНДО. «Діло», 1926, ч. 122, с. [1].
282. Подробиці вбивства Петлюри. «Свобода», ч. 135.
283. Подробиці вбивства С. Петлюри. «Український Голос», Вінніп., 1926, ч. 24, с. 5.
284. Похорон П. Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюри. «Тризуб», 1926, ч. 35-36, сс.: 25-32.
285. Похорон С. В. Петлюри. «Тризуб», 1926, ч. 34, с. 2.
286. Похорон Симона В. Петлюри. «Український Голос», Вінніп., 1926, ч. 27, с. 5.
287. Похорон Симона Петлюри. «Дзвін», 1926, ч. 194, с. [1].
288. Похорони бл. п. С. Петлюри. «Громада», 1926, ч. 24 <30>, с. [1].

289. Пресове погромництво. З ліричного deli-
gium жидівської преси.
«Діло», 1926, ч. 120, сс.: 2-3.
290. Провокаційна ухвала Жидівського
Клюбу.
«Діло», 1926, ч. 122, с. [1].
291. Симон Васильович Петлюра.
«Наша Громада», 1926, ч. 5-6 <31-32>, сс.: [1]-[2].
292. Симон Петлюра.
«Голос соціаліста», ч. 2, с. 68.
293. Симон Петлюра вбитий.
«Канад. Ранок» 1926, ч. 292.
294. Смерть П. Голови Директорії і Головно-
ного Отамана Військ УНР Симона
Петлюри.
«Тризуб», 1926, ч. 35-36, сс.: 23-24.
295. Спочувлива телеграма [Українського ТОВА-
риства Допомоги емігрантів з Великої України].
«Діло», 1926, ч. 119, с. 3.
296. Спочувлива телеграма [Гуртка Емігрантів з
Великої України в Тернопільщині — дружині].
«Діло», 1926, ч. 122, с. 2.
297. Таємна смерть С. Петлюри.
«Діло», 1926, ч. 116, с. 5.
298. Трагічна смерть Симона Петлюри.
«Канад. Голос», 1926, ч. 292.
299. Херсонець. 25 травня.
«Українське Життя», 1926, ч. 1, с. [1].
300. Ціна крові.
«Український Робітник», Париж, 1926, ч. 3, с. 6.
301. Черепин, С. Пам'ятник нерукотвор-
ний.
«Тризуб», 1926, ч. 37-38, сс.: 7-9.
302. Чия жертва?
«Діло», 1926, ч. 120.
303. Ще один факт. Убивство С. Петлюри.
«Тризуб», 1926, ч. 46, с. 23.
304. Що пишуть українські часописи з
нагоди трагічної смерті Петлюри?
«Канад. Ранок», 1926, ч. 293.
305. Як убив Шварцбарт С. Петлюру.
«Дзвін». 1926, ч. 193, с. 2.

в) ПАНАХИДИ, АКАДЕМІЇ, ПОМИНАННЯ

306. А. Я. Панахида й жалібна Академія па-
м'яти С. В. Петлюри в Празі.
«Тризуб», 1926, ч. 35-36, сс.: 36-38.
307. Академія на честь С. Петлюри.
«Дзвін», 1926, ч. 196, с. [1].
308. Академія пам'яті С. Петлюри у Вар-
шаві.
«Шляхом незалежності». ч. 2, сс.: 171-173.

309. Академія с. пам'яті Симона Петлюри.
Репортерська замітка про радіо вечір 3 червня 1934 в Харбїні на пам'ять С. Петлюри.
«Мандж. Вістн.», 1934, ч. 18, с. 2.
310. В другу річницю смерті С. Петлюри.
«Вісти УЦК-ту в Польщі, ч. 23-25, сс.: 45-51.
311. В осьму річницю смерті С. В. Петлюри.
«Український Тиждень», 1934, ч. 23 <78>, с. 2.
312. В пам'ять Голов[ному] Отаманові Петлюри.
«Манчжурський Вістник», 1934, ч. 24, сс.: 2-3.
313. В роковини смерті св. пам. Симона Петлюри в Парижі.
«Тризуб», 1934, ч. 19-20, сс.: 17; ч. 21, сс.: 7-8.
314. Вірний. Обходини третьої річниці смерті Симона Петлюри в Парижі.
«Тризуб», 1929, ч. 23, сс.: 3-4.
315. В шанування Симона Петлюри в Румунії.
«Час», 1934, ч. 1618, с. [1]
316. Геродот, Дмитро. День смутку — день єдності. <Лист із Букарешту>.
«Тризуб», 1929, ч. 25, сс.: 10-12.
317. Геродот, Дмитро. Сумні роковини в Румунії.
«Тризуб», 1928, ч. 22-23, сс.: 24-26.
318. Д. Четверта річниця у Варшаві.
«Тризуб», 1930, ч. 24-25, с. 11.
319. 9 річниця мученицької смерті С. Петлюри.
«За незалежність», 1935, ч. 6, с. 4.
320. Дні жалоби.
«Бюлетень Управи Т-ва Вояків», ч. 4.
321. Дні жалоби в Подєбрадах.
«Наша Громада», 1926, ч. 5-6 <31-32>, сс.: 84-85.
322. Дні жалоби. Франція—Париж: Смерть п. Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюри. Похорон п. Голови Директорії й Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюри. Чехословаччина — Прага. Подєбради. Братїслава. Брно. Німеччина. Берлін. Петро Колєнський—Перші дні жалоби. Жалібне свято на 40-ий день. Петро Кожевників — Історичне вбивство. Румунія. Дм. Геродот. Польща. І. Липовецький. — В дні національного смутку в Варшаві. Калїш. Краків. Австрія. Відень.
«Студ. Вістник», 1926, ч. 7-8, сс.: 33-52.
323. Дні національної жалоби в інвалідській родині. Перша звістка. Протоколи надзвичайного засідання Центрального Правління Української Спілки Воєнних Інвалідів 27 травня 1926 року.

Ексселєнці! Прем'єр-Міністрові Уряду Української Народньої Республіки! [текст заяви]. Панахида в домі Українського Інваліда. Сорокова днина. Жалібна урочистість. Резолюція одноголосно ухвалена всією українською колонією в м. Каліші й його околицях на урочистій жалібній академії в 40-й день мученицької смерти Голови Директорії і Головного Отамана Війська Української Народньої Республіки св. п. Симона Петлюри. Жалоба в Станиці. Увіковічення пам'яті Високого Покойника.

«Український Інвалід», ч. 3, сс.: 2-7.

П. Зленко

(Далі буде)

З ЖИТТЯ Й ПОЛІТИКИ

— Боротьба з буржуазними націоналістами в совітських республіках. — Зміцнення російського націоналістичного курсу. — Можливість призначення виборів.

В нашому попередньому огляді ми зазначили, що в тій боротьбі, яку провадить Сталін тепер із своїми противниками, неостаннє місце займає боротьба з «буржуазними націоналістами» в окремих совітських республіках. На підставі тих даних, які дає «Правда» на протязі вересня місяця, до цього нашого твердження треба внести поправку. Коли перед тим та грандіозна «чистка», яка здійснюється диктатурою в усіх ділянках совітського й партійного апарату, захоплювала «буржуазних націоналістів» лише частинно, то в останніх тижнях боротьба з національними ухилами зайняла перше місце, на неї звернено спеціальну увагу. Мається вражіння, що ті установи, які керують «чистою», додержуються певного плану й певної системи. З початку чистка була скерована на партійні організації, де на цей раз її переводилося під виглядом демократизації партійних установ. Ця кампанія зайняла увагу керуючих чинників на протязі перших весняних місяців. Після партії прийшла на чергу червона армія, якій був присвячений кінець весни і початок літа. Рівночасно в кінці весни розпочато було меншу по своїх розмірах кампанію по «чистці» професійних спілок. В літі увага керуючих чинників була зайнята комсомолом. Тепер, по всіх даних, наступає пора грандіозної «чистки» в рядах тих, кого керуючі чинники трактують, як буржуазних націоналістів.

Очевидно це не означає, що перед початком цієї нової ударної кампанії націоналістичні ухили залишалися без уваги і толерувалися. В процесі загальної чистки, коли органи ПТУ натрапляли на випадки, що не терпіли, на їх погляд, проволочки, вони переводили належні заходи. Арешти, розстріли й усунення, які мали місце в останніх місяцях на Україні, Білорусі, Грузії, Азербейджані, Вірменії і т. д. — тому найліпшим доказом. Але гасло розпочаття по цілому фронту боротьби з націоналістами було дано десь в останніх тижнях і дата його збігається більше менше, з часом самогубства Любченка. Коли ми переглядаємо «Правду», якій,

очевидно, дано спеціальні директиви в цій справі, то можемо констатувати, що в числах «Правди» з 1 по 19 вересня міститься аж двадцять статей, які подують дані про злочинну діяльність буржуазних націоналістів в тій чи іншій совітській республіці. Дані ці подаються спеціальними кореспондентами «Правди» і передаються по телеграфу. За дев'ятьнадцять днів вересня злочинну акцію буржуазних націоналістів «Правдою» відкрито на Україні (Київ, Винницька і Чернігівська області), в Узбекистані, Бурято-Монгольській республіці, Чечено-Інгушетії, Карелії, Таджикиській республіці, Киргизії, Башкірії... Як бачимо, райони, де виявлено діяльність націоналістів і надто віддалені, і надто різнноманітні для того, щоб одночасність цих відкриттів була випадковою. В ліквідації націоналістів, яка негайно відбувається після виявлень «Правди», видно здійснення якогось певно визначеного плану. Характеристично при цьому, що саме в цих останніх тижнях і в «Правді», і в інших совітських центральних органах всі інші категорії зрадників і ворогів «соціалістичної батьківщини» одійшли цілком на задній план.

Провідну лінію кампанії проти націоналістів, яка тепер з такою інтенсивністю провадиться, дуже яскраво характеризує цей уступ із передової «Известий» (ч.208 з 5.IX). На думку газети, «пробираючися на відповідальні посади, в літературу, мистецтво і науку, блокуючися з троцькістами, бухаринськими шкідниками, шпигами і диверсантами, рештки розгромлених націоналістичних партій змагаються підірвати силу нашої батьківщини, єдність і приязнь народів, розбити могутній совітський союз і розділити його, як колонію, між фашистівськими хижакками».

Відповідно до цих установок, зазначених в «Известиях», збудовано всі ті виявлення злочинної діяльності буржуазних націоналістів, які переводяться тепер «Правдою».

В них майже нема мови про тих, кого справді можна зарухавати до «буржуазних націоналістів». Увесь час мова йде про тих людей, які займають керуючі посади в совітському й партійному апараті «окремих республік» і які свою кар'єру зробили власне на боротьбі і ніщенні місцевого націоналізму. Це на разі є на Україні красні комітети комуністичної партії — винницький і чернігівський, давні партійні діячі Триліський, Чернявський і навіть Затонський (йому на цей раз тим часом закидають лише недогляд і «попустительство»), в Киргизії — центральний комітет комуністичної партії Киргизії, в Таджикиській республіці — республіканський совнарком, в Узбекистані — центральний комітет партії і республіканський совнарком. Так само по інших «республіках» на лаву обвинувачених саджають чільних місцевих совітських і партійних діячів, закидаючи їм і націоналізм, і шкідництво, і шпигунство.

Ці всі дані дозволяють зробити лише той висновок, що по всіх совітських національних республіках провадиться тепер колосальна чистка під закидом буржуазного націоналізму. Ідуть великі арешти, відбуваються усунення й переміщення. Але чи вся кампанія викликана дійсними націоналістичними ухиленнями всіх тих високих совітських достойників, які тепер опинилися на індексі і дісталися до ПІУ, — це питання лишається неясним. Що-до цього, можна робити різні припущення. Можна припускати, що поруч із чисткою, яка провадиться на верхівці совітського й партійного апарату національних республік переводиться погром дійсних націоналістичних елементів, про який совітська преса мовчить, і совітським достойникам, які диктатурі видаються непевними, лише причіплюють націоналістичний ухил, як привід для їхнього усунення. Можна так само зробити й друге припущення, що загалом ціла справа націоналістичних ухилень совітськими чинниками в цьому випадку лише навмисно роздувається і збільшується для того, щоб виправдати той різкий поворот до курсу російського націоналізму, з яскравим виявленням якого ми стрічаємось в останніх тижнях; можливо, що совітська влада, йдучи традиційними шляхами царату, навмисно збільшує ту небезпеку, яка загрожує Росії від «інородців» для того, щоб поширити й поглибити почуття російського націоналізму, яке вона культивує з усе більшою старанністю.

* * *

Останні посунення совітської влади на полі культивування російського націоналізму остільки яскраві, що на них треба спинитися окремо. Перед початком нового шкільного року постановою журі урядової комісії по конкурсу на підручник історії ССРСР ухвалено завести по школах ССРСР новий підручник історії, написаний пр. Шестаковим. Історія з цим підручником тягнеться від довгого часу. Керуючими чинниками ССРСР, зокрема самим Сталіним, було звернено увагу на те, що виклади історії в школах ССРСР провадяться неналежно, що при науці не зазначаються ті факти минулого, які мають позитивне значіння. Після довгої підготовчої праці дійшло нарешті до складення підручника, який нині прийнято. Цей підручник, обов'язковий для всіх шкіл ССРСР, має своїм завданням реабілітувати історичне минуле Росії і витворити у учнів російський патріотизм. Він малює в позитивному світлі історичні російські постаті, зокрема Петра I і Катерини II, він доводить, що приєднання України до Росії, переведене Богданом Хмельницьким, мало позитивне значіння не лише для Росії, але й для України, воно, мовляв, для України було найменшим злом, бо інакше Україна мала б опинитися під владою королівської Польщі або султанської Туреччини. По цьому совітському Льовайському мають від нині вчити історію учні всіх народностей ССРСР, його вже перекладають на мови різних національностей ССРСР, в тому числі й на українську.

Реабілітація минулого Росії, переведена в новому підручнику, здійснюється на практиці в совітській пресі, оскільки доводиться їй мати до діла з роковинами подій з російської історії. «Правда» (ч. 236 з 27. 8.) містить статтю про роковини «Льодового побоїща», написану в найяскравішому патріотичному російському стилі. 125-ліття битви при Бородині «Правда» (ч. 242 з 2. 9) відзначила цілою низкою статей, в тому числі панегіричною статтею про Кутузова під заголовком «Великий полководець» і уміщенням його портрету в повній генеральській уніформі з усіма орденами. В другому числі та сама газета (ч. 255 з 15. 9) в статті «Неук в ролі історика» накидається макрим рядном на якогось совітського автора Ковалевського, який в алманасі «Вік XX», у творі «Біля трьох гір», оповідаючи про війну 1812 року, «безчестить діячів того часу, керівників російської армії, саму армію і цілий нарід».

Всі ці патріотичні посунення знаменують таке зміцнення російського націоналістичного курсу, якого досі ми не бачили. Боротьба з «буржуазним націоналізмом» пригнічених національностей ССРСР все виразніше набирає форм боротьби во ім'я перемоги гасел і програму російського буржуазного націоналізму.

* * *

В останні тижні в совітській пресі починають міститися натяки на те, що час призначення виборів до нових державних установ ССРСР на основі нової сталінської конституції наближається. Треба думати, що ці натяки не є випадковими і що вони відповідають справжнім намірам диктатури. Дійсно, та колосальна чистка, яка провадиться тепер у совітському союзі, безумовно має одною із своїх цілей «підготувати» населення до виборів. Усуваючи всіх своїх противників і конкурентів, всіх тих, що могли б евентуально стати на чолі опозиційного руху, диктатура творить такі умови, про яких вона може бути цілком спокійна за наслідки виборів. Тероризована й злякана людність буде вибирати тих, кого буде хотіти влада. Створилася нині така ситуація, коли влада без жадного ризику для себе зможе перевести експеримент з вселюдським і таємним голосуванням.

Отже не виключена можливість, що досить швидко ми довідаємося про призначення виборів згідно з новою конституцією. Нас цікавить лише одно питання: чи багато в Західній Європі знайдеться таких людей, які після того всього, що сталося в ССРСР на протязі останніх місяців, будуть уважати, що такі вибори є доказом поступаючої демократизації совітської держави?

В. С.

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА

---

22 січня 1938 року має сповнитися двадцять літ з дня проголошення самостійності Української Народньої Республіки, того дня, коли історичним Універсалом Української Центральної Ради відновлено було за наших часів стародавню, потужну, на весь світ відому Державність Українську — державність світлої пам'яті й вічної слави достойних Великих Князів, Королів і Гетьманів наших.

День той — то свято не лише громадян УНР, там, в Україні, і тут, в розсіянні суцях, але свято всього Народу Українського, свято всіх дітей нашої землі, до якої б держави вони тепер не належали і де б не перебували — в рідному краю чи на чужині.

І те свято загально-національне, що об'єднує в одному почутті, в одній настрої, в одній думці, в одній вірі всіх українців, — то не лише спомин величнього минулого, але й заповіт ясного майбутнього.

Єдиною бо волею всього Народу Українського, волею твердою і непорушною, зкерованою на одне — найголовніше, спільними силами всіх синів Нації, для яких «Україна по-над усе!» — кожного по спроможности його, на полі діяльности, йому найближчому, і в формах, які можливі в місцевих умовах, дійдемо ми до нашої мети — встановлення в днедавній столиці нашій, великокнязівському, золотоверхому Києві, визволеному з ярма московського, Держави Української, великої і могутньої.

Привертаючи увагу громадянства нашого до цієї дати, маю тверду надію, що урочисте, соборне відсвяткування двадцятиліття великої події — проголошення самостійності України дасть нагоду всім нам, — без ріжниць територіяльних, віроісповідних, політичних, партійних, групових, — прилюдно й достойно перед усім світом виявити волю і думу єдину.

Вячеслав Прокопович

15 жовтня 1937 р.

Париж.

ХРОНІКА

У Польщі

— Перед з'їздові збори у Варшаві. 3-го жовтня с. р. відбулися передз'їздові загальні збори членів місцевого Відділу УЦК. На порядку денному стояли два головних пункти: обрання делегатів на 4-ий делегатський з'їзд української еміграції у Польщі та директиви обраним делегатам.

На делегатів було обрано — ген. В. Сальського і хор. Лихошву, а заступниками — сотн. Сливу і сотн. І. Шевченка.

В директивах делегатам було порушено низку питань з обсягу правового й економічного становища української еміграції у Польщі. Належну увагу було уділено справі будови «Дому українського ветерана» та заснованню українського банку на еміграції.

На зборах було проведено збірку грошей на українську школу у Варшаві.

— З приводу 11-ої річниці смерті св. пам. С. Петлюри в Білостоцькому відділі УЦК. Хоч уже минулого року місцева православна церковна влада не дозволила Відділові УЦК відслужити панахиду за душу св. пам. С. Петлюри українською мовою, все-ж і цього року відповідне офіційне прохання Відділу було завчасу послано належній церковній владі. Відмовну відповідь секретареві Відділу було передано устно із зазначенням, що й єпископ Гродненський Сава не дає благословенства на українську відправу.

Білостоцький відділ УЦК на панахиду не-українською мовою не погодився і цілком її не служив цього року, влаштуючи лише в помешканні Відділу, 27-го травня, урочисті жалібні збори, на яких відповідну доповідь, старанно

опрацьовану, зробив п. Яків Винник.

Встає само собою питання, коли українська еміграція у Польщі зможе без перешкод задовольняти свої релігійні потреби рідною мовою? П. Ф.

Бібліографія

— Господарський Бюлетень, неперіодичний журнал Господарчої Ради при Союзі Українських Емігрантських Організацій у Франції. Ч. I, серпень 1937. Париж. Літографоване видання, обгортка друкована.

Зміст журналу складається з відозви Господарчої Ради, статті «Український Банк на еміграції», статті «Вперед — до здійснення нашого завдання», заміток про з'їзди української еміграції по різних країнах, де еміграція наша уділяє належну увагу справі засновання на чужині свого банку, замітки про останній з'їзд Союзу Організацій Інженерів Українців на Еміграції, статті «Піднесить господарче ваші організації» та оголошень.

Справа Українського банку на чужині давно вже чекає у нас свого вирішення, тому на ініціативу його засновання належить звернути як найпильнішу увагу як окремим нашим громадянам, так і нашим організаціям. Про необхідність засновання українського банку говорить «Господарський Бюлетень», між иншим, так: «Як необхідністю було заснувати на еміграції українські школи, українські наукові інститути, Музей Визвольної Боротьби і т. д., — так само пекучою необхідністю для нас являється засновання українського банку на еміграції».

Адреса Господарчої Ради і «Господарського Бюлетеню» — 248, rue St Jacques, Paris 5, Union des Associations Ukrainiennes.

Подяка

По остаточному закінченні будови Бурси ім. С. Петлюри для дітей емігрантів у Перемишлі і по провіренні Головною Ревізійною Комісією рахунковости будови, Управа Бурси з глибоким почуттям сердечности і вдячности висловлює щеру подяку всім жертводавцям як товариствам, так і окремим особам, що своєю прихильністю і жертвеністю допомогли закінчити цей живий пам'ятник.

Зокрема Управа Бурси висловлює сердечну подяку українському представникові в Женеві ВШП. Миколі Лівницькому за його турботи й клопання в одержанні від Офісу Нансеа позики в сумі 2000 фр. шв., яку, завдяки-ж старанням п. Миколи Лівницького, було замінено на допомогу.

За Управу Бурси П. Шкурат

25 вересня 1937 р.

НОВІ КНИЖКИ І ЖУРНАЛИ

— Програма викладів Українського Вільного Університету в Празі в зимовім півроці 1937-38.

— Рідна Мова, науково-популярний місячник, присвячений вивченню української мови. Ч. 9-10 (57-58), вересень-жовтень 1937. Варшава.

— Вісти Українського Наукового Інституту в Берліні, ч. 5 (33), 1 жовтня 1937.

— Вістник, місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. Кн. 10, жовтень 1937. Львів.

— Господарський Бюлетень, журнал Господарчої Ради при Союзі Українських Емігранських Організацій у Франції, ч. 1, серпень 1937. Париж.

— Марко Черемшина. Твори. Том III. Видавництво «Ізмараїд». Львів.

— Г. Якимчук. Світлоник. Збірка віршів. Жовтень 1937. Париж.

— Bulletin du Bureau de Presse Ukrainien, № 25-26, 10 жовтня 1937. Париж.

— Biuletyn Polsko-Ukraiński, чч 36 (227) і 37 (228) за 3 і 10 жовтня 1937 Варшава.

— Казачий Голос, орган незалежної казачьей думки. № 1, сентябрь 1937. Париж.

— Кавказ, орган незалежної національної думки. № 9-45, сентябрь 1937. Париж.

ОД РЕДАКЦІЇ

З огляду на те, що останнім часом трапляється не раз, що листи і дописи до «Тризуба» не доходять до нього, Редакція просить дописувачів і кореспондентів усе важніше вислати листами рекомендованими

Випускаємо це число подвійним. Наступне має вийти в неділю,

31 жовтня с. р.

Українська Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі

й читальня при ній (41, rue de la Tour d'Auvergne, P a r i s 9)
відкрита в середу й четвер — 6-9 г., суботу — 4-8 і в неділю — 2-6

При Бібліотеці Музеї С. Петлюри

В читальні 90 органів преси — журналів, газет, бюлетенів з
ріжних країн, де живуть українці.

Книжки видаються додому. За читання 5 фр. у місяць (за одну
книгу) і 25 фр. безпеки.

Коштом читача висилаються книги тако-ж і на провінцію.

На пошану Гетьмана Ів. МАЗЕПИ

Цього року минає 250 літ, як Іван Мазепа обняв гетьманську булаву
(25 липня ст. ст. 1687 року). З цієї нагоди Українська Бібліотека імені
Симона Петлюри в Парижі (41, rue de La Tour d'Auvergne) влаштувала

ВИСТАВУ ПРИСВЯЧЕНУ ПАМ'ЯТІ І. МАЗЕПИ

Значна частина вистави торкається союзу Мазепа з Карлом XII. На ви-
ставі зібрано колекцію світлин портретів гетьмана, література про нього
українською і чужими мовами, гравюри й картини ріжних малярів, му-
зичні твори й т. и.

Вистава триватиме до жовтня місяця с. р. Для відвідин вистави Бібліо-
тека відкрита щодня, крім понеділка, від 2-ої до 8 год. веч.

Організації вистави допомогли українські наукові інституції та
окремі особи. Підчас вистави буде кілька відчитів.

Упорядчик вистави — артист-маляр Л. Перфецький.

ЛИСТІВКИ - ПОРТРЕТИ І. МАЗЕПИ І С. ПЕТЛЮРИ

перша — роботи невідомого мисця і друга — артиста-майлора
П. Холодного-сина, виконані в фарбах і видані видавництвом
«Варяг»

До набуття в Українській Бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі
та в Бюрі Генеральної Ради Союзу Українських Організацій
у Франції

по ціні 1 фр. 50 с.

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА НА ЕМІГРАЦІЇ

Відозва Господарчої Ради до Українського Громадянства у Франції про створення свого власного «Господарчого Фонду», що представляв би собою початковий капітал, при помочі якого можна було б господарче піднести й матеріально підсилити нашу еміграцію та приступити до заснування власного українського еміграційного банку — зустріла прихильне відношення в різних колах нашої еміграції.

Багатьма нашими емігрантами висловлюється разом з тим бажання поставити одразу справу ширше і піднести ініціативу про заснування української установи кредиту на еміграції так, як то було намічено спеціальною комісією для тієї мети при Союзі Організацій Інженерів Українців на Еміграції перед кількома роками. Ця думка цілковито покривається з дальшими намірами Господарчої Ради, що працю свою розпочала лише на терені Франції з мотивів тактичних, як організація, створена тільки українською еміграцією у Франції.

Тому Господарча Рада, повторюючи ще раз свій заклик з серпня місяця с. р. до української еміграції про зголошення стофранкових уділів для заснування основного капіталу майбутньої української фінансової установи, разом з тим звертається взагалі до

всієї української еміграції

із закликом закласти по країнах свого розселення, при своїх центральних організаціях, такі осередки, що зайнялись би, кожний у своїй країні, підготовчею працею до здійснення ідеї закладення українського еміграційного банку та збиранням уділів для його основного капіталу.

Господарча-ж Рада у Франції пропонує сторінки свого журналу «Господарський Бюлетень» для координації і з'єднання зусиль цілої нашої еміграції у тому напрямі.

Ми можемо допомагати самі собі !

Треба нам лише усвідомлення цього, довір'я до самих себе та віри у свої власні сили, які існують, але які не можуть себе виявити, поки їх належно не організовано.

**Закладіть свою господарчу силу своїми власними руками !
Зголошуйте свої уділи до проектуемого Українського Банку !**

Інж. Семен Нечай

Голова Господарчої Ради
Член Генеральної Ради Союзу УЕО у Франції

Інж. Гр. Довженко

Член Господарчої Ради
б. Член Центральної Ради

Ген.-хор. Євген Башинський

Член Господарчої Ради
б. Командир 2 гарматної бригади.

Ч и т а й т е

Господарський Бюлетень

журнал Господарчої Ради. Виписати його можна за 2 фр. поштовими марками у Голови Господарчої Ради, адресу якого подано вище, на яку адресу належить направляти і стофранкові уділи до основного капіталу Банку:

S. Nečaj, Union des Associations Ukrainiennes,
248, rue St Jacques, Paris 5. France.

Д о п и с у ї т е   д о

Господарського Бюлетеню

УКРАЇНСЬКЕ ВОЄННО-ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО

(Адреса : Ukraińskie Wojenno-Historyczne Towarzystwo, ul. Opaczewska 54, m. 15, Warszawa. Pologne)

подас список боржників у Франції і просить їх негайно повернути зазначені задегності, неповернення яких гальмує працю Товариства:

	зол. п.
1. Лозинський Віктор, з 1933 р.—за «Базар».....	3.10
2. Абізов Іван — Rombas (Moselle), 105, rue Poincaré, з 1933 р. — за «Базар»	3.10
3. Шеремета Генрих — Lille-Fives (Nord), 36, rue Aristotele, з 1935 р. — за «Січові Стрільці» — 1.30 і «Зим. Похід»—6.— Разом	7.30
4. Калиновський Іван — Bethune (P. de C.), rue du Perroij Cove Legras(?), 7, з 1933 р., — за «Базар»	3.10
5. Вологуц Василь — Laon-Aisne, ferme D-Avin, з 1933 р.	3.10
6. Бройчевський Микола — Roubaix (Nord). 176, rue Tourcoing, з 1933 р.	3.10
7. Федорук Касьян, — працював у Les Lens (P. de C.), з 1933 р.— за «Базар»	3.10
8. Гевко Микола — Libercourt (P. de C.), Cité Epinau, 152, з 1933 р. — за «Базар»	3.10
9. Романюк В. — Lille-Fives, 141, rue Lannoy, з 1933 р. — за «Базар»	3.10
10. Ярошенко Павло — Lille (Nord), 26. rue Beaucourt, з 1933 р. — за «Базар»	3.10
11. Окатий Сергій — з 1933 р. — за «Базар»	3.10
12. Білик Ярослав — Libercourt (P. de C.), 113, Cité Wert. Chemin., з 1933 р. — за «Базар»	3.10
13. Олійник Дмитро — Roubaix, 21, Quai de Lorient, з 1933 р. — за «Базар»	3.10
14. Бабенко О.—Lille, з 1931 р. — за пропам'ятний значок С.Петлюри—40.—зол.Січові Стрільці—1.30 зол.Базар»—3.10 зол., «За Державність» ч.3 — 6.— зол., разом	50.40
15. Мельник Степан — Triville Escarbotin, rue de Voltaire з 1932 р. — за «Січові Стрільці» 1.30 зол. і «За Держ.» ч 3 6 зол. разом	7.30

Т р и з у б

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований р. 1925 Симоном Петлюрою, виходить в 1937 році по-старому і за участі тих самих співробітників.

Запрошено тако-ж до співучасті нові видатні літературні сили.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1937 РІК

У Франції на рік — 80 фр., на півроку — 40 фр., на три місяці — 20 фр.
на один місяць — 10 фр.

	1 рік	½ року	3 місяці	1 міс.	Окр. чис.
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА	100 к. ч.	50 к. ч.	25 к. ч.	13 к. ч.	35 к. ч.
ПОЛЬЩА	22 зол.	11 зол.	5,5 зол.	3 зол.	0,75 зол.
РУМУНІЯ	550 леїв	300 леїв	150 леїв	50 леїв	25 леїв
НІМЕЧЧИНА	13 мар.	6,5 мар.	3,5 мар.	2,5 мар.	0,75 мар.
СПОЛ. ШТАТИ П. А.	3,5 дол.	2 дол.	1,5 дол.	0,75 дол.	0,15 дол.
КАНАДА	3,5 дол.	2 дол.	1,5 дол.	0,75 дол.	0,15 дол.
БЕЛЬГІЯ	25 бельг.	13 бельг.	7 бельг.	2,25 бельг.	0,75 б.
БОЛГАРІЯ	250 лев	150 лев	60 лев	25 лев	6,50 лев
ЮГОСЛАВІЯ	140 дин.	70 дин.	35 дин.	12 дин.	3 дин.

У Парижі набувати в книгарні В. Поголоцького, 13 rue Bonaparte, Paris 6

В СПРАВАХ УКРАЇНСЬКОЇ МІСІЇ У ФРАНЦІЇ І ВІДКРИТТЯ ОПІКУВАННЯ ЕМІГРАЦІЄЮ ПРИ НІЙ

п. І. Косенко приймає в помешканні Місії (24, rue de la Glacière, Paris 13)
щодня од год. 10 до 12, крім неділь і понеділків.

На увагу землякам, що приїждять до Парижу на виставу

І Н Ф О Р М А Ц І Й Н Е Б Ю Р О

відкрито в помешканні Управи Т-ва б. Вояків Армії УНР та Генеральної
Ради Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції, в якому
можна дістати всі інформації що-до Міжнародної Вистави та знайти, в разі
потреби, і провідника

щоденно од год. 10 до 12 та од 4 до 6.
Адреса: 248, rue Sr. Jacques. Paris 5. Телефон: Odéon 15-08.

Редакція і адміністрація: 41, rue de La Tour d'Auvergne. Paris 9
Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує — Комітет Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant: M-me Perdrizet